Kemenesaljai Digitális Könyvtár
2012.05.22. 15:18

A LUTHER-TÁRSASÁG LII. KIADVÁNYA

A PERLAKIAK NÉGYSZÁZADOS ÁRONI HÁZA

EGYHÁZTÖRTÉNETI MONOGRAFIA

IRTA:

PAYR SÁNDOR

theol. tanár

BUDAPEST, 1905.
HORNYÁNSZKY VIKTOR
cs. és kir. udvari könyv-
nyomdája.

Ára 70 fillér.

TARTALOM.

Oldal

Bevezetés 5

I. A Perlakyak ősei. Evangelikus, református és róm. katholikus Perlakyak 9

II. A XVI. században élt Perlakyak.

a) Perlaky László (1529.) 14

b) I. Perlaky István (1574.). 16

c) Perlaky Dömjén (1580.) 18

III. A XVII. században élt Perlakyak.

a) Perlaky György surdi és légrádi lelkész (1646—1659.) 19

b) I. Perlaky Dávid, eperjesi, sajógömöri és osgyáni lelkész (1656—1719) 21

c) I Perlaky János, nemespátrói lelkész (1703.) . . . 25

IV. A XVIII. században élt Perlakyak.

a) Perlaky J. Dániel, eperjesi theologus (1710.) . . . 26

b) Perlaky József püspök, nemeskéri lelkész, (1701—1749.) 31

c) II. Perlaky János, gergelyi lelkész, egyházkerületi főjegyző (1703—1763.) 35

d) I. Perlaky Gábor, püspök, nemesdömölki lelkész (1732—1786.) 37

e) II. Perlaky Dávid, esperes, nemeskéri, komáromi és nemesdömölki lelkész (1754—1802.) 44

V. A XIX. században élt Perlakyak.

a) II. Perlaky Gábor, az építő vándor pap (1761—1854.) 52

b) III. Perlaky Dávid, bezi lelkész, esperes és egyházkerületi főjegyző (1786—1857.) 57

c) II. Perlaky István, dabronyi lelkész (1802—1863.) . . 64

VI. A Perlaky papok összefoglaló jellemzése 66

VII. A nem lelkész Perlakyak.

a) Perlaky Dániel, győri egyházfelügyelő (1801—1882.) . 72
b) Perlaky Elek, győri egyházfelügyelő és zsinati háznagy (1840—1904.) 74
c) Perlaky Gábor, zalai esperességi felügyelő (1815—1888.) 79
d) Perlaky Géza, zalai esp. jegyző, pápai presbyter, gyámintézeti elnök (szül. 1828.) 80

BEVEZETÉS.

„Emlékezzél meg a régi időkről, gondoljátok meg minden nemzetségnek esztendeit. Kérdjed meg a te atyádat és megjelenti néked, a te véneidet, és megmondják néked". V. Móz. 32, 7.

A protestáns papi pálya a magas aristokratiának soha sem volt kenyere. Az ilyen ministerium (verbi divini), mely a terhes szolgálat mellett mély alázatot követel és fogadalom nélkül is szegénységre kötelez, nem kell a nagy uraknak. Már a régi római világ tudta: fényes tetőkre szállnak a galambok.

Jó volna megpróbálni, hogy a római katholikusoknál is hány gróf veszi fel majd a papi ordót, ha a kormánynak egy napon eszébe jut valami és a püspökségektől elválasztja az uradalmakat, a melyek tudvalevőképen igen tisztességesek.

A társadalmi és rendi előítéletnek is van abban része, hogy e világ nagyjai a protestáns lelkészi pályát már a multban is méltatlannak tartották magukhoz.

A protestáns lelkész nem áldozó pap, a földi, gyarló embert meg nem illető magasabb nimbussal hamis módon nem veszi körül magát; hanem marad egyszerű lelkipásztor, népnevelő, tanító. Ezt az emberileg véve leg-

nemesebb élethivatást azonban sokszor lenézi és kicsinyli a világ. Sok előkelő ház még saját gyermekeit is elhanyagolja és műveletlen cselédekre bízza azok sorsát. A paedagogus tisztét a görögök eredetileg a rabszolgáknak szánták. És Rómában a nevelői nehéz élethivatást nem csak a megfáradt, elkeseredett tanító volt hajlandó a pogány istenek gyülöletének tulajdonítani, hanem az a társadalom is, mely a népnevelőt kellőleg nem becsülte.

A mennyei Atyát és a Megváltót a jó és hű pásztor nevével tiszteli az írás és a vallásos köztudat. A fejedelmek közül is a népek ítélete csak a jókat és nagyokat tünteti ki a „népek pásztora" tiszteletjelzővel. És a protestáns „lelkipásztor" megtisztelő nevére és állására világi nagyjaink, a főnemesek még sem vágytak még a vallásos élet virágkorában sem.

Ennek okai között a fentebbi előítéleteken kívül különösen az anyagiasság nyomul előtérbe. A római egyház, mely az anyagi érdek előtt is fényes kaput nyit, a fő-rangú családok gyermekeire is nagy vonzóerőt gyakorol. És nem fogok tévedni, ha a római egyház és a mágnásvilág között tapasztalható szoros szövetségnek titkát egyfelől az egyház anyagi gazdagságában, másfelől pedig a főnemességnek az udvarral való összeköttetésében keresem. Egyéb okokra — a milyenek például, hogy a földi tekintélyek kultuszának leghívebb ápolója, a rendi kiváltságok leghívebb őre, a reactio leghívebb szövetségese a római katholicismus — most nem térek ki.

A protestáns lelkészre fény, hatalom, gazdagság, kényelem, a világnak eféle kivánatos dolgai soha sem várakoztak. És nálunk, hol a rendi előítéletek mindig oly erősek voltak, már hogyan is kereshetett volna a fő-

nemes olyan hivatalt, a melynek betöltésénél a városi tanácsnak már kezdettől fogva, utóbb pedig minden egyszerű polgár, sőt jobbágyembernek is szava volt.

Nyugalmat, biztos kenyeret igérő zárdái sincsenek a protestáns egyházaknak, melyekbe az atyafiság a világi gyönyörűségek minden skáláin keresztül gázolt főuri sarjat, férfiút és nőt, öreg napjaira, mint vezeklőt kényelmesen elhelyezhetne.

A középnemesség soraiban azonban, melynek a magyar nemzet történetében oly kiváló érdeme van s a melynek gondolkodása is mindenkor önzetlenebb és ideálisabb volt, az elmult idők már több példát mutatnak arra, hogy egyes családok az Úr háza iránt való szeretetükkel kiváltak és több emberöltőn át is adtak az evang. egyháznak hű lelkipásztorokat. Sőt azok a nehéz, viszontagsággal teljes idők, melyeket a protestáns egyházak hazánkban átéltek, sokszor épen arra utalták őseinket, hogy az exponáltabb helyekre a nemesek közül választott lelkivezéreket állítsanak.

Ne értsük félre a dolgot. Nem rendi elfogultság vezette itt egyházunkat, nem a testi származásnak adtak valamiféle elsőséget és kiváltságot őseink. E részben állott az írás szava már akkor is: „Az Isten nem személyválogató, hanem minden nemzetségben kedves néki akár kicsoda, a ki őtet féli és igazságot cselekszik“ (Csel. 10, 34.). És azt sem feledték atyáink, a mit Pál apostol mondott: „Nincsen sem zsidó, sem görög, nincsen sem szolga, sem szabados, nincsen sem férjfiú, sem asszony között válogatás: mert ti mindnyájan egy vagytok a Jézus Krisztusban“. (Gal. 3, 28.). Hanem az üldöztetések kora, a kényszerűség szülte helyzet utalta egyházunkat arra,

hogy a mint világi patronusai is a kiváltságos nemesi osztályból valók voltak, úgy lelkészeinél is a veszélyes helyeken előnynek tekintse, ha ezeknek nemesi kiváltsága lelkészi működésüket fedezi és védi.

A magyar reformátorok s általában a régebbi prot. lelkészek jó része nemes ember volt. A jobbágy fiára otthon az eke mellett lévén szükség, a földesúr engedelme nélkül a zsellérházat elhagynia és a tanulói pályára lépnie nem volt szabad. Révész Imre Dévai Mátyás reformátorunk életében jellemző példával bizonyítja ezt.[1]

Bethlen Gábor a protestáns lelkészeket és mindkét nemű maradékaikat nemesi kiváltságokkal ruházta fel.[2] Mintegy előre érezte azoknak az időknek a szelét, a mikor az Úr szolgáinak arra is szükségük lesz épen úgy, mint Pál apostolnak szüksége volt a római polgárjogra, hogy a császárra appellálhasson.

Nápolyban a magyar gályarab lelkészek azon a czímen is tiltakoztak pénzen való eladatásuk ellen, hogy ők magyar nemesek. De hát Kollonichnak a nemesi kiváltság is annyi volt, mint a törvényes alkotmány, városi autonomia, vallásszabadság és sok egyéb.

A XVIII. században is püspökeink rendszerint nemesek voltak. Eleink ilyeneket választottak, hogy főpásztori hivataloskodásuk nemesi jogaikban is védelmet találjon.

Így a középnemesi osztályból már sok jeles papja volt egyházunknak. Régi lelkészeink közt a *Kossuth, Vidos, Berzsenyi* stb. nevekkel is találkozunk. S amaz

[1] Révész J. Dévai Biró Mátyás. Pest, 1863. 5. l.

[2] Sárospataki füzetek 1864. évf. 726—728. l. Warga L. A ker. egyház tört. II. k. 292. l.

ároni családjaink, melyek több nemzedéken át is szolgálták egyházunkat, mint a *Lányi, Fábri, Ács, Bárány, Torkos, Kis, Horváth* stb. családok, nemesek voltak.

Egy ilyen négyszázados magyar nemes papi nemzetségről, a *Perlakyak* ároni házáról fenmaradt történeti emlékeket kisérlem meg összegyűjteni.

A Perlakyaknak különösen a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületben mindig kiváló szerepük volt. Két püspök, több püspökjelölt, kerületi főjegyzők, több jeles esperes és lelkész, egyházi és paedagogiai írók kerültek ki e családból. És a nem lelkész Perlakyak is hű őrállói, buzgó munkásai, kiváló felügyelői és vezetői voltak az egyháznak. Mindannyiban égett az Úr háza iránt való szeretetnek szent tüze.[1]

I. A Perlakyak ősei. Evangelikus, református és r. kath. Perlakyak.

A Perlaky család a Muraközben, Zala vármegyében fekvő Perlaktól vette nevét, mely ma nagyközség és járási székhely. Ez volt a család ősi fészke. A családi hagyomány szerint maga Perlak is a család tulajdona volt, melyet egy pusztító dögvész alkalmával a Zrinyiek elődei erőszakosan foglaltak el s a Perlakyakat ősi fészkök elhagyására kényszerítették.

[1] Ezelőtt tíz évvel még ondódi lelkész koromban gyűjtöttem össze ez adatokat. Közzétételüket a Perlaky nemzetség egyik kiváló tagjának, Perlaky Elek kir. tanácsosnak, ennek az igazán buzgó világi papunknak halála alkalmivá teszi. Ez az alkalomszerűség szolgáljon mentségemül, hogy monographiámat, a mint szerettem volna, újból és rendszeresebben át nem dolgozhattam.

A legrégibb ős, kiről a családi hagyomány emlékezik, *Perlaky Dávid.* Ez állítólag 1475-ben Mátyás király főajtónálló mestere volt. Okmányok erre vonatkozólag sem maradtak fenn. De a Perlakyak, mint egyes jelek mutatják, híven őrizték tradiczióikat s éppen ezért ezek is hitelt érdemelnek.[1]

Történeti írott emlékeink ez egy ősön kívül már csak a XVI. századbeli Perlakyakról szólnak, a kik nem csak hogy korán a reformáczió pártjára állottak, de sőt az első ismert Perlakyak mindannyian lelkészi hivatalt viseltek és pedig az ág. hitv. evang. egyházban.

Zalamegyében a Muraközben a szigetvári hős fiának *Zrinyi Györgynek* idejében sok virágzó protestáns egyházunk volt. Még a hősi halált szenvedett *Zrinyi Miklósnak* egyházfelekezeti álláspontja sincs tisztázva. Nádasdy Tamással való szoros, benső barátsága és fiának határozott, evangeliomi hitbuzgósága arra enged következtetni, hogy ő maga sem volt a reformácziótól idegen.

Fia György hozta az első protestáns lelkészeket Muraközbe. Az első lutheránus gyülekezetet *Beliczán* alapította s innen az egész Muraközt reformálta. (A Beliczay család tagjai ma is evangelikusok.) Ungnad János és Zrinyi György a horvátokat is meg akarták az evangeliom számára nyerni. Az ő költségükön jelent meg *Nedeliczen* 1573-ban *Buchich* Mihály beliczai lelkésznek újszövetség, énekeskönyv és káté fordítása horvát nyelven.[2] *Kulcsár* György alsó-lendvai lelkész „Az ördögnek a

[1] Nagy Iván, Magyarország családai 241. l.

[2] Bátorfi L. Adatok Zalamegye történetéhez V. k. 36. l. és Szabó K. Régi magyar könyvtár.

poenitentia tartó bünössel való vetekedése" cz. munkáját 1573-ben Zrinyi Györgynek, Kristófnak és Miklósnak ajánlotta.

Így már Perlakon is korán volt evang. egyházközség. Lelkészei közül csak *Küsznich* Tamás nevét ismerem, ki 1612. április 3-án szerepel a Formula Concordiae aláirói között Forgács Mátyás stridói, Szalaszegi János muraszombati és Suttak Mátyás beliczai lelkészekkel együtt; és *Ballasowitz* Tamását, a ki meg Lövőn (Német-Lövő, Sopron m.) az 1615 évi május 21-én tartott zsinaton írta alá ugyanazon hitvallási iratot szintén több muraközi lelkész társaságában. [1]

Perlakon csak a XVII. század második negyedében szűnt meg az evang. vallásgyakorlat, a mikor egy másik Zrinyi György, Miklósnak, a költőnek atyja, az egész Muraközből, Stridó, Szerdahely, Belicza, Perlak stb. helyekről elűzte az evang. lelkészeket. De még a költő Zrinyi is, ki egyébként is nagy elismeréssel szól a protestánsokról, megőrizte csáktornyai kincstárában Luther Mártonnak és nejének, Bora Katalinnak igen díszes arczképeit. [2]

Tehát még azon Perlakyak is, a kik netán ősi fészkükben, a Muraközben megmaradtak volna, a reformáczió első századában szabadon vallhatták evangeliomi hitüket. A XVII. század második felében Zalában még Légrádon, Somogyban Surdon, Nemes-Pátrón és Felső Magyarországban találkozunk Perlakyakkal.

[1] Hrabovszky Gy. Scrinium Antiquarium cz. kéziratgyűjteményében XIII. kötet. A rossz írás miatt a nevek rosszul voltak olvashatók.

[2] Tollius Jakab beszéli. Szilágyi S. Történeti Rajzok 216. l.

Lampe-Ember ismert történeti munkájában [1] egy evang. reformált vallású *Perlaky Mártont* is említ, ki 1647-ben barsi főesperes és lévai lelkész volt. Ennek kéziratban fenmaradt történeti feljegyzéseit Ember használta. Minthogy e feljegyzések a dunántúli s különösen a zalai egyházakra vonatkoznak, ebből azt lehet következtetni, hogy ez a Perlaky is innen, talán éppen Perlakról származott.

1612-ből való forrás is [2] emlékezik egy Perlaky Márton esperesről, mint lendvaszentgyörgyi ref. lelkészről. Két hasonló nevű, vagy csak egy férfiúról van-e itt szó, nem tudom.

Szintén az ev. ref. egyház papja volt *Perlaky Márk* is, prosenior és balatonfőkajári lelkész, a ki 21 éven át hűséggel szolgálta gyülekezetét s hívei mégis hálátlanul kiadtak rajta. A veszprémi ref. zsinat 1651. márcz. 12-én írt az ügyében panaszos levelet Paksi György dunamelléki püspökhöz. [3]

A XVIII. század elején Kilitiben is élt (1708 körül) egy *Perlaky Márton* nevű ref. lelkész, a kinek Judit lánya Sári Györgynek volt a felesége.[4]

És egy hirlapközleményből értesültem arról, hogy Ung-Tarnócza jelenlegi ref. lelkésze is *Perlaky Pál.*

Több ref. lelkészt e családból nem ismerek.

Van különben a családnak római katholikus ága is,

[1] Lampe-Ember: Historia Ecclesiae Reform. Trajecti 1728 570. lap. 654. és 660. lap.

[2] Mokos Gy. A herczegszőllősi kanonok. Budapest, 1901. 183. l.

[3] Mokos Gy. i. m. 191. lap. Földváry László: Paksi K. György dunamelléki püspök. Prot. Szemle 1897. évf. 3. lap.

[4] Magy. prot egyháztörténeti adattár. III. évf. 103. lap.

valószínűleg még a reformáczió előtti törzsből származó. Mert a protestáns Perlakyak között nem akadt hitehagyott. Sokkal erősebb volt bennük jellemzetes magyar nemzetiségük mellett az evangeliomi hitelvekhez való hű ragaszkodás.

Nagy Iván munkája a róm. kath. Perlakyak közül csak XIX. századbeli családtagokat említ. Ezek: Perlaki Perlaky *István* jogtudós s egri jogakademiai tanár 1806—1825; Perlaky *Karoly*, a közalapítványi csákovai kir. urodalom igazgatója, ki Temes vármegyétől 1842. szept. 20. kivett nemesi bizonyítványát Krassó vármegyében 1843. jan. 7. kihirdettette; Perlaky *Florián* 1844-ben a kir. kamarai arad-mutinai kerület ügyésze; Perlaky *Leó* ferenczrendi szerzetes, 1806-ban szombathelyi tanár; Perlaky *László* kegyesrendi tanár Kanizsán 1844. A Pécskán lakó Perlaky családág 1828-ban Békés megye előtt hirdettette ki nemességét. A legújabb tiszti czímés névtár is több Perlakyt sorol fel, kik között római katholikusok is vannak.

Mi az alábbiakban a családnak ág. hitv. evang. vallású ágát, mint ősi ároni házat fogjuk ismertetni.

Ezek az evangelikus Perlakyak mind nemesi származásúak. Perlaky Gábor, a későbbi püspök, mint gergelyii születésű, 1753. július 16-án Veszprém megyétől vett ki nemesi bizonyítványt, mely szerint már elei is ember emlékezet óta nemesi jogokkal éltek, de az erről szóló oklevelek Kanizsa várának a törökök által történt elfoglalásakor elvesztek. [1]

A család nemesi czímere: a paizs kék udvarában

[1] Nagy Iván, i. m. 242. 1

könyöklő kar kivont kardot tartva, fölötte félhold és csillag ragyog; a paizs fölötti sisak koronáján fiait vérével tápláló pelikán fészkel. (Megvan e czímerrajz Perlaky Géza úr birtokában Pápán. Több mint egy századon át a nemesdömölki templomban volt kifüggesztve.)

II. A XVI. században élt Perlakyak.

a) *Perlaky László (1529.).*

Az e században élt, első ismert Perlaky emlékét egy 1529-ből való, a Perlaky család birtokában eredeti kéziratban őrzött egyházi beszéd tartotta fenn. Ez egyházi beszéd nyomtatásban is megjelent Perlaky Dávid bezii lelkész és győri egyházmegyei esperesnek Pesten 1852-ben kiadott ily czímű munkájában: „*Régi és újabb egyházi beszédek, melyeket az 1529-dik évtől a jelenkorig evang. lelkészi hivatalt viselt Perlakyaknak eredeti kéziratai szerint kiadott stb.*“

A beszéd szerzője e szavakkal van jelezve: „Ladislaus Perlaky, Concionator 1529.“ Azt tudjuk tehát, hogy lelkész volt, az időt is ismerjük, de már a helyet nem jelöli meg sem ez, sem más ismert forrás — egyháztörténeti irodalmunk nagy kárára — a hol Perlaky László lelkészkedett.

Igen nagy kár az is, hogy a Perlaky Dávid birtokában még megvolt eredeti kézirat az örökösök kezén elkallódott. A nyomtatott szöveg pedig az eredeti kéziratot legnagyobb részben a mai írásmód szerint átalakítva közli.

Az egyházi beszéd czíme: „Concio sacra in vigilias nativitatis dominicae. Ev. Joh. 1. v.“ Tehát karácsony éjjeli istentiszteletre készült szent beszéd, a milyen istenitiszteletek jó ideig még a reformáczió után nálunk is szokásban voltak.

Az egész egyházi beszéd erősen dogmatikus és Isten fia megtestesülésének nagy titkáról szól ezen részek szerint: 1. Quis sit homo factus? 2. Quid factus est filius dei? Quomodo? 4. Cur?

A beszédben nem lévén polemikus rész, kevéssé hordja magán a reformáczió korának bélyegét. De a szent idő és a tárgy nem is ad alkalmat a róm. kath. egyházzal való hitvitára.

Az apollinaristák, manichaeusok és valentinianusok ellen meg úgy is kikel a szerző.

A dispositio és főbb gondolatok, valamint a bibliai idézetek latin nyelven is közölve vannak. Ez még a XVIII. századbeli egyházi szónokoknál is szokásban volt. A nyomtatott szöveg kiadója, úgy látszik, a magyar nyelvű idézeteket is Károlyi Gáspár fordítása szerint igazítgatta.

Személyi és helyi vonatkozás nincs több a beszédben, minthogy a szónok már egy évvel előbb is e tárgyról szólott a következő főtétel szerint: Divinitas filii dei certis et immotis argumentis demonstratur.

Nagy kár, hogy a beszédet eredeti alakjában nem bírjuk. Így átalakítva sokat veszített értékéből. Perlaky László szerzősége mellett tanuskodik az a körülmény, hogy az ezekkel együtt a család birtokában őrzött későbbi beszédek, már a XVII. századbeliek is, teljesen magukon viselik a hitelesség bélyegeit. És így az állí-

tólagos XVI. századbeli két beszéd hitelességében is megbízhatunk.

b) *I. Perlaky István (1574.)*

Perlaky István nevét és korát is csupán a föntebbi gyűjteményben foglalt egyházi beszéd őrizte meg, a melynek végén az 1574. évszám jelzi a beszéd írásának idejét.

A szerző csak annyit mond magáról a beszédben, hogy „ennek a kis ecclesiának és keresztyén gyülekezetnek méltatlan lelki pásztora". De már azt sem állapíthatjuk meg, melyik volt e kis ecclesia.

Az eredeti írásmódot és a szentírásbeli helyeknek a XVI. század nyelvén való idézését e beszédben is fájdalommal kell nélkülöznünk. A kiadó ez utóbbiakat Károlyi fordítása szerint vette fel. Csak néhol találunk Károlyitól eltérő kiféjezéseket, mint: „Ő e világ bűneinek elvivő báránya". Ján. 1, 29.

A beszéd Advent I. vasárnapjára a rendes perikopa felett készült és oly hosszú, hogy kettőnek beválnék.

Elsőben hét sűrű oldalon az evangeliomot magyarázza, részletesen szólván már itt is több tárgyról, mint: „öt drága lelki utak, melyek által édes üdvözítőnkhöz juthatunk", nevezetesen 1. per examen vitae, 2. per deprecationem culpae, 3. per studium novae obedientiae, 4. per gratiarum actionem, 5. per fidelem precationem. Ugyanitt még a tulajdonképeni théma előtt szól „Istennek négy külömb-külömbféle hozzánk való eljöveteléről", úgymint: 1. adventus carnis, 2. adventus humiliationis, 3. adventus in mortem, 4. adventus majestatis sive gloriae. Mindezt részletesebben is kifejti és körülírja. Még

azután külön emlékezik az „adventi napról“, mely 1. dies gratiarum actionis, 2. dies praeparatoria.

Ezután jön csak a tulajdonképeni thema, mely ilyenül is van jelezve: Quomodo venit ad nos Filius Dei? Ezt azután öt részben tárgyalja: I. Venit ut rex, II. venit ut noster, III. venit ut justus, IV. venit ut salvator, V. venit ut pauper. De itt már kifogy az időből s bővebben, alrészekkel, csak az I. és II. részt tárgyalja, a többivel röviden bánik el.

A jelzett aránytalanság mellett azonban a szerző igen szépen és logikusan tárgyal. Előadásában van élénkség és szónoki erő. Például, hogy Jézus alázatosságát kiemelje, történeti példákban ilyen ellentéteket használ: „Régenten Caius császár az ő szekerét negyven elefántokkal vonatta vala. Solsester, Aegyptomnak királya minden esztendőben egyszer szekerét négy koronás királyokkal vonatja vala. Aurelianus király hintóját szarvasok vonják vala. Antoninus császárét oroszlányok s császári méltóságukat mind ezek így mutatják vala. Ime pedig az Izraelnek királya és az egész világnak ura, mint egy csúf, szamár háton ülve mégyen be Jeruzsálembe és királyságát csak ilyen alávaló készülettel mutatja vala“.

Némileg, de csak általánosságban jellemzik a kort, melyben a beszéd elmondatott, ezek a kifejezések: „A könyörgéshez kell folyamodnunk. Mert mennyi veszedelmek láttatnak torka tátva reánk jönni? Halattatnak iszonyú tévelgések, üldözések és visszavonások. Maga az Isten kivont fegyverrel áll fölöttünk, hogy haddal, döghalállal és éhséggel megemésztessünk. Mutasd meg: kiben van most a tökéletes hit? Kiben van most a kegyes és tiszta élet? az buzgó istentisztelet? Ha meg kell

mondanom még ugyan nagy gyülekezetben is alig találsz majd tizet is. Sirva kiálthatjuk tehát Policarpusnak im ez szavát mondván: „Ah, Domine, in quae nos reservasti tempora!“

A protestáns egyházi fegyelmet illetőleg jellemző a beszédnek ez a része: „Készüljetek ez napokban szerelmes hallgatóim isten fiának szentséges születése innepe napjára. De mivel? . . . Bőjtöléssel, de nem amaz pápás képmutató, étellel és itallal együtt járó bőjtöléssel, hanem mértékletes étellel és itallal együtt járó bőjtöléssel. Erre nézve immár az istennek anyaszentegyháza én általam megtilt mai napon tőletek menyegző szerzést és minden lakodalmazást, torok és hastöltést, tánczot és ezekhez hasonló hiábavalóságokat stb.“

Őszintén sajnálhatjuk, hogy ezen XVI. századbeli magyar papunknak életviszonyait, a kit csak ezen egy beszéde is jeles készültségű szónoknak mutat, közelebbről nem ismerjük.

Az a körülmény, hogy a szónoknak kis ecclesiája a hadak és fegyver miatt ily rettegésben van, arra enged következtetni, hogy Perlaky István lakhelyét Zala megyében, talán a Zrinyiek birtokain vagy Somogy megye valamelyik kis falujában kereshetjük, mely helyek a török útjában lévén, a hadi portyázások ott napirenden voltak.

c) *Perlaky Dömjén (1580.)*

A XVI. századból még egy Perlakynak nevét ismerjük, de ennél azután nem is igen többet.

Fraknói Vilmos „A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században“ czímű munkájában (a 137. lapon) említi Perlagi Dömjént, ki 1580 körül Német-Lipcsén, Liptó megyé-

ben tanító volt. Ez iskolának azon korí történetéből tudjuk azt, hogy Illésházy István az iskola mellett fennállott convictusnak földeket adományozott.

Fraknói ez adatokat különben Rezik „Gymnasiologia“ czímű munkája után közli.

A Perlagi nevet, azt hiszem, egynek vehetjük a Perlakival. Annyiból volna ez adat érdekes, hogy e szerint Felső-Magyarországon is éltek már a XVI. században Perlakyak.

III. A XVII. században élt Perlakyak.

a) *Perlaky György surdi és légrádi lelkész (1646—1659).*

A dunántúli egyházkerületben mindenkor oly kiváló helyet elfoglalt Perlakyak törzsatyja az előbb említetteknél annyiban ismertebb, hogy a tőle való közvetlen leszármazás igazolására már megbízhatóbb adataink vannak.

Származási helyét és közelebbi életviszonyait Perlaky Györgynek sem tudjuk megjelölni. De kétségtelen az, hogy 1646-ban augusztus 13-án a büki zsinaton avattatott lelkészszé, a mikor is a somogymegyei *surdi* gyülekezetbe volt meghivása.

Szokásban volt a csepregi colloquium ideje óta 1674-ig, hogy a dunántúli kerületben felavatott vagy itt hivatalt vállalt lelkészek sajátkezűleg beírták nevöket egy könyvbe azon névsor után, melynek elején Réczés János, Tokoics György és más a Formula Concordiae mellett buzgólkodó lelkészek állanak. Ez a kötelezettség onnan vette eredetét, hogy gróf Nádasdy Ferencz 1591 óta csak oly

papokat tűrt meg több vármegyére kiterjedő uradalmában, kik a Formula Concordiae nevű symbolikus könyvünk hű követésére aláírásukkal kötelezték magokat. Eme névsorba Perlaky György a 432-ik sorszám alatt jegyezte nevét a Bükön tartott zsinat alkalmával.

A Perlakyak predikációgyűjteményében Györgynek is van egy beszéde ezen jelzéssel: „Scribebat Georgius Perlaky concionator surdiensis in domo parochiali Augusti 16. anno 1656". Ugyanezen évben Dávid nevű fia is született Surdon. Tehát mint javakorbeli férfiú tölté napjait a surdi paplakon. A surdi gyülekezet történetében Szalóky Elek mint a surdiak első ismert nevű lelkészét említi Perlaky Györgyöt, ki itt 1659-ben is hivatalban volt.[1]

Az lehet már most a kérdés, vajjon Perlaky 1646-tól 1659-ig szakadatlanul Surdon lelkészkedett-e?

Schmal és Hrabovszky egy századdal ezelőtt élt történetíróink szerint Perlaky György Légrádon is volt lelkész, a hova Sajó-Gömörről jött.[2] Nem tartom lehetetlennek gömörmegyei szereplését sem, mert fia Dunántúlról szinte Gömörbe kerül fel, talán éppen már a régebbi összeköttetés alapján. Csak azt nem tudjuk, hogy gömöri és légrádi lelkészkedését mely időre kell tennünk.

Abból a körülményből, hogy fiát Sopronban taníttatja, azt kell következtetnünk, hogy öreg napjait is itt a Dunántúl töltötte, talán Légrádon.

[1] Vázlatok a surdi á. h. evang. gyülek. történetéből 1897. N.-Kanizsa 23. l.

[2] De Vita Superintendentum, Pestini 1861. 188. l. és Hrabovszky: Presbyterologia.

Dömötöri György Tübingenben tanuló theologus 1666-ban egy értekezésében a győri jezsuitákkal vitázván, midőn a magyarhoni kiváló tudományú evangelikus papokat akarja felsorolni, a dunántúliak közül a soproni és kőszegi lelkészek mellett a légrádit is említi.[1] Igen valószínű, hogy ez a dicséret a Légrádon is lelkészkedett Perlakyt illeti.

Említett egyházi beszéde szentháromság ünnepe utáni 10-ik vasárnapra van írva. 14 sűrű oldalra terjed. Az első részben Jézus siralmáról, a másodikban Jeruzsálem pusztulásáról szól. Ez utóbbit Josephus után igen részletesen adja elő s élénk színekkel festi a végső inségre jutott zsidók sorsát.

Vannak a beszédben régies szavak és kifejezések, mint: igenest, ismeglen, kiczin, életesház, nömös Idvezítőnk. A poklot kénköves büdös tömlöcznek mondja. Az alkalmatos „üdő“ megbecsülésére ekként int: „Még paraszt példában is ezt szoktuk mondani: Akki nyáron nem takar, télen bánkódik az ollyatén ember.“ (32. lapon).

b) *I. Perlaky Dávid eperjesi, sajógömöri és osgyáni lelkész (1656—1719.)*

Az előbbi György fia Surdon született 1656-ban. A protestáns lelkészeknek és tanároknak Pozsonyba való megidéztetéséig, míg a soproni iskolát is el nem vették, itt tanult. Kövesdy Pál és Unger Mihály voltak a tanárai.

A mint Győrött az 1681. évi soproni országgyűlés

[1] Vindiciae veritatis evang. adversus Jesuitas Jaurinenses in Hungaria. Tübingen 1666.

után az evangelikusoknak régi híres iskolája megnyílott, ennek vezetésére ide hivatott. De győri tanársága rövid ideig tartó volt. Már 1683-ban távoznia kellett innen. Úgy látszik eme fontos véghelyen a törvény világos szavai sem adtak akkor még kellő biztosítékot az evang. egyháznak a győri r. kath. püspök hatalmaskodásával szemben.

Győrből Eperjesre távozott, a hol 1684-ben találkozunk vele az egyik magyar lelkészi állomáson. A lelkészi hivatalra ez évi márczius 21-én avattatott föl. Eperjesnek ekkor Perlakyn kívül volt még egy magyar, egy tót és két német lelkésze. A városi számadó könyv szerint Perlaky részére 1684-ben összesen 212 frt. 04 denár fizettetett ki lelkészi járandósága czímén.[1] Schmal szerint eredményesen, a gyülekezet lelki hasznára viselte hivatalát.[2]

Eperjesről, ha előbb el nem távozott, akkor 1688-ban kellett menekülnie, mikor a róm. katholikusokból alakított városi tanács aug. 24-én az evang. lelkészeket a város határából kiűzte. Az eperjesi vértörvényszék és a borzalmas mészárlások napjaiban 1687-ben Perlaky magyar kollegája, Lipóczi Miklós említtetik, mint a ki Keczer Andrást a vérpadra kisérte. De valószinű, hogy Perlaky is még Eperjesen élte át e borzalmas napokat.[3]

Eperjes után Sajó-Gömörben foglalt el lelkészi állást 1690-ben és 16 éven át itt szolgálta egyházát. 1706-ban Osgyánba hivatott, a kurucz háborúk utolsó éveit itt

[1] Hörk J. Az eperjesi ev. ker. collegium története. Kassa 1896. 45. lap.

[2] Vita Superintendentum 188. l.

[3] Hörk J. i. m. 54. l.

élte át és késő vénségben itt halt meg. A Perlakyak prédikáczióggyűjteményében van egy beszéde, melyet Osgyánban 1719-ben írt. Tehát ekkor még életben volt és Osgyánban legalább is 13 évet töltött. A reánk maradt ismert adatokkal így mi csak 63 éves koráig tudjuk életfolyamát figyelemmel kisérni.

Erélyességéért és nagy magyarságáért Schmal András, mult századbeli történetíró, a ki ez erényekkel, úgy látszik, nem igen rokonszenvez, ily szavakkal jellemzi: „Vir a natura fortis et quod multis actionibus testatus est, a more Scytharum non alienus.“ Legalább hát eme sok actióból hagyott volna néhányat emlékezetben. De sajnos, igen szűkszavú.

Felesége *Hunnius* Katalin volt. Talán a magyarok előtt is ismeretes Hunnius Egyed († 1603) és Hunnius Miklós († 1643) wittenbergi tanárok családjából. Mindkettőnek munkáiból fordítottak őseink magyarra,[1] előadásaikat hallgatták s velök irodalmi összeköttetésben állottak. Így nem lehetetlen, hogy a Hunniusok leányát vagy unokáját is behozták magyar feleségnek.

Perlaky Dávid fia volt József, a dunántúli püspök, János, gergelyi lelkész és az alább említendő Dániel is valószinűleg tőle származik.

A beszédgyűjteményben egy újév utáni vasárnapra készült beszéd foglaltatik, melynek szövege: Jézus szüleinek a gyermekkel Egyptomba való futása. Themája

[1] Hunnius Egyed és Miklós magyarra fordított művei: 1. Az igaz anyaszentegyházról és ennek fejéről. Ford. Esterházy Tamás és Kürti István 1602. 2. Mise nem mise. Ford. Király Jakab 1654. 3. Rövid és fundamentomos trakta, melyből a kegyes olvasó a római és evang. ekklezsiákról ítéletet tehet 1692.

pedig: Dulcissimum exulantium omnium solamen. A számüzetésben élők vigaszáról szólani nagyon is illetékes volt Perlaky, a ki Győrből és Eperjesről is úgy üzetett el s bizonyára Osgyánban a beszéd elmondásakor sem élvezte még a kellő biztonságot.

A beszéd logikus, tudós elmének és nem közönséges szónoki talentumnak munkája. Igen szép, épületes prédikáczió. Élénk előadás, találó példák, szellemes fordulatok, szónoki erő és lendület adnak neki magasabb értéket.

A beszéd alkalmazásában a számkivetésben bujdosó és nyomorgó híveket vigasztalja és bátorítja, a mi a gyülekezet akkori viszonyaira nézve jellemző.

„Keresztyén embertársam, — úgymond — vessed Istenben reménységedet és ő tégedet eltáplál. Ha te is az te kicsinyiddel Egyiptomba kellessél futnod: jó reménységben légy, mert meghallgatja Isten az kicsindedeknek sirásokat. Ha te is számkivetésre kénszerítetöl menni, házadból és országodból kiűzelel, azt gondold meg, hogy az Isten bizonyos üdőt rendelt te néked, az melyen ismét visszamenj és azt mondják tenéked: surge et redi viator! Heródes szörnyű halállal halt meg. Mindnyájoknak valakik az igaz körösztényi hütöt üldözik, így lészen dolgok.“ Stb.

Ő is elsajátította már a felvidéki ember azon szokását, hogy szeret kicsinyítő képzőkkel beszélni. Gyermekek helyett következetesen azt mondja: „aprócskák“, „ládácska“ stb.

Forrást is használt. Erre mutat a beszédben ez a megjegyzés: „Vide in Authore.“

c) *I. Perlaky János, nemespátrói lelkész. (1703.)*

A XVII. században élt Perlakyakhoz számítjuk Perlaky Jánost is, habár élete már a XVIII. századra is átnyulik. Valószinűleg Györgynek fia és Dávid fivére, a kinek egy 1703-ban szeptember 1-én Nemes-Pátrón irott egyházi beszéde maradt fenn a többször említett gyűjteményben. E szerint ő is, mint Perlaky György Somogy megyében lelkészkedett, nem messze Surdhoz. Egyéb életviszonyai, sajnos, ismeretlenek előttünk.

Fenmaradt egyházi beszéde a szentháromság ünnepe után való 13-ik vasárnapra iratott. Szól benne: de summa legis et samaritano. Három részre osztja beszédét, de a harmadik részt más időre hagyja, mivelhogy hosszú volna. Az I. rész tárgya az igaz boldogság és pedig triplex beatitudo, ú. m. mundana, philosophica és theologica. A theologiai boldogság nem egyéb mint Krisztus látása. Ez is négyféle: typica, corporalis, spiritualis és mixta. Ilyen alfelosztásokkal szerző túlságig megy a részletezésben. A II. részben szól: de legis perfectione. S itt azon evangeliomi elvet fejtegeti, hogy senki maga jó cselekedetiből ne várja az üdvösséget. E részben már kevésbbé subtilis a fejtegetésben. Mindkét részben hiányzik a gyakorlati alkalmazás. Kevésbbé épületes, száraz, dogmatikus tartalmú beszéd.

Híveit (a 45. lapon) boldogoknak mondja azokkal szemben, a kiknek lelkipásztoruk nincsen. Ebből azt következtethetjük, hogy Nemes-Pátró vidékén is és általában Somogyban ez időben több nyáj lehetett pásztor nélkül.

A predikáczióban meg van hagyva több szónál a régies írásmód, mint: kinchet, chak, chuda chomó sat.

Szerző a „tárgy“ szót nem ismeri. Az objectum nála ellenvetés, az organum eszköz, a medium közben való vetés.

A beszéd stílusát jellemzik az ilyenféle mondatok: Nagy bökkenője kerül itt elő a bölcseségnek (39. lap). Krisztus az apostoloknak fejekbe veri, hogy az törvényt senki be nem töltheti (39. lap). Nem kell itten sokat disputálnunk, midőn minden paraszt ember megértheti (48. l.). Sat.

IV. A. XVIII. században élt Perlakyak.

a) *Perlaky J. Dániel, eperjesi theologus (1710).*

A XVIII. századbeli Perlakyak sorát egy eperjesi ifjú theologus nyítja meg. Róla csak egy 1710-ben nyomtatásban megjelent alkalmi vers alapján szólhatunk, mely a nemzeti múzeum tulajdona. Majláth Béla közölte a Magyar könyvszemle 1891. évfolyamában (69—72 lapon.)

Ezen egylevelű nyomtatványon a szerző így jelöli meg magát: „Eperjesi Col. egyik tagja J. Daniel Perlakí SS. theol. tanulója.“

A versből azt lehet következtetnünk, hogy ifjú theologusunk özvegy Váradi Mihályné Máriássi Zuzsannának Mihály nevű fia mellett nevelősködött Eperjesen.

A Váradi család lakóhelye pedig Kassa volt, mert Perlaky azt kivánja növendékének, hogy Kassa város hasznára éljen hosszú életet. Az ifjú nagy tisztelettel és hódoló elismeréssel szól a családról. Az özvegyet hitbuzgó kegyes nőnek jellemzi, a ki vallásában nem

nézett e világra s a kisértések között is állhatatos híve maradt egyházának.

Perlaky ezt az alkalmi verset üdvözletül írta az özvegynek születésnapjára 1710-ben. A nyomtatás helye nincs megjelölve.

Teljes czíme: „Zöldellő Laurus, melly 1710. esztendőben, Böjt-elő Havának 19. napján Tekintetes s Nemzetes Mariassi Susanna A' Néhai Tekintetes s Nemzetes Váradi Mihály uram Megmaradott özvegyének születése napján Sok búbánat 's fáradság kertében zuzmarázos fergetegi közt is, 'a kegyelem napjának kivánt szép sugáritól érdekeltetvén, szüntelen ékesen zöldellik. Anno quo Drága MárIásI SVsánnának, fényes CsILLagJa ragyogJon."

A versfőkben e szavak olvashatók: Máriássi Susanna élljen sokáig.

A verset, melyet a Könyvszemle is érdemesnek tartott a közlésre, családtörténeti nevezetességénél fogva szintén közöljük. Mint a kuruczvilág diákköltészetének egyik terméke is figyelmet érdemel.

Még eddig Musám volt nagy hallgatásban,
  És pennámat nem mártottam téntámban,
  Mostan pedig már kezdek ez írásban
    Szólni valóban.

A Laurus szüntelen zöldellik szépen,
  Zöldelni nem szünik Őszszel és Télben,
  Szélvész nékie nem árthat semmiben,
    Meg marad éppen.

Régenten azért ágaiból ennek
  Érdemért koszorút készítettenek
  Jeles tselekedetű embereknek,
    Hiréért neveknek.

Illy móddal: hogy mint az hervadhatatlan,
Ugy ő hirek nevek most 's mind untalan
A' ditséretben légyen múlhatatlan,
Sőt halhatatlan.

A Zöldellő Laurust Encomiumban
Hogy tettem: azzal mutatni akartam,
Köttetni méltán lehet Laurust mostan
Egy koszorúban.

Susannanak, melly *Mariasi* neve,
Kegyes virtusokban tselekedete
Nagyságos: azért hogy Laurust elvegye,
Megérdemlette.

Számlálni minden jó tselekedetit
Nem fogom, mellyel ékesitte éltit,
Égig magasztalta emlékezetit,
Elvészi érdemit.

Im lelkére nézve állandó vala,
Vallásában nem nézett e világra,
Figyelmezett tsak Istene szavára
S igazságára.

Sokszor az ördögnek erős ereje
Indult fulánkos szurással ellene.
Nem sérthette meg a kegyetlen szele,
Isten volt vele.

Volt szomorúság sokszor 's fekete gyász
Reád tódulva, de az Isten vigyáz,
Nem engedi, hogy ártson hamis vadász,
Azért oltalmaz.

Szintén innen tetszik oltalmazása,
Midőn nevednek napját érni adta,
Szeretetit ezzel hozzád mutatta,
Hogy rád virrasztá.

Az uri nevednek tündöklő napja
Terjedjen messzére mint pálmák ága,
Ragyogjon holtig örömed tsillaga,
Légyen bő árja.

Ne árthasson az ellenség fegyvere,
Ne juss mint egyebek, számkivetésre,
Isten ellenségidet mind leverje
Ő erejekbe.

Nyujtsa áldását is kedves Fiadra,
A' Tekintetes *Váradi Mihályra*
Kegyes virtusoknak hű gyakorlójára
S tanulójára.

Adgyon előmentet Isten nékie
Az hív tanulásban szerentséltesse,
Attyafiainak nagy örömökre
Éltét terjessze.

Éljen hosszú éltet maga javára
És a nemes *Kassa* város hasznára.
Eklésiának gyarapítására
S maradására.

Lélek viditó im e tsemetéje,
Váradi Mihály, kedves szeme fénye
Éljen és anyja neve sok innepje
Napját érhesse.

Légyen Istennek ortzája fordítva
Reá s ellenségét róla hárítsa,
Szent utaira őtet tanítsa
S megoltalmazza.

Illyen Nemzetnek Nemzetes gyökere
Gyümöltsözzön Országunk örömére,
Nemzetes *Váradi* s *Máriássi* vére
Hasznos szükségre.

Éltében rettegő mondás s félelem
Ne érje *Susanna* szivét véletlen,
Fején és jószágán Isteni kegyelem
Légyen figyelem.

Nagy Istenem, im e kegyes Aszszonynak
Légy oltalmazója Úri házának,
Boldog tsillagi holtig ragyogjanak
E Susannának.

Sokáig élvén, osztán a mennyégben
Juthasson e völgyből boldog örömben
Sok kar angyaloknak boldog seregekben
Istent ditsérjen.

Ez a verselő ifjú theologus legnagyobb valószinűséggel a fentebbi Perlaky Dávid eperjesi s utóbb osgyáni lelkésznek volt a fia. Hogy iskoláinak elvégezése után mi sorsa lett, merre lelkészkedett: arról, sajnos, nincsen semmiféle adatunk.

b) *Perlaky József püspök, nemeskéri lelkész (1701—1749).*

Sajó-Gömörben született 1701-ben Perlaky Dávid és Hunnius Katalin szülőktől. Tanult Osgyánban Áldási (Benedicti) Pál, Csetneken Fabritius András, Beszterczebányán Simonides Pál és Sopronban Deccard János tanárok vezetése alatt. Ezen kívül a győri iskolának is volt növendéke s Erdélyben Dániel Zsigmond házánál nevelősködött.[1]

Mint 24 éves ifjú ment ki külföldre, hol a wittenbergi egyetem hallgatói közé 1725. okt. 28-án vétetett fel. Több mint 3 évet töltött itt a híres Wernsdorf, Schroeer stb. tanárokat hallgatva. Ugyanitt Wittenbergben avattatott fel lelkésznek is 1729. május 16-án, mivel itthon a dunántúliaknak nem volt püspökük. Ekkor haza jövén a győri iskola igazgatója, a jeles Tomka-Szászky és a tudós Torkos András lelkész mellett a conrectori és diaconusi (segédtanár és segédlelkész) tisztet viselte.

Győrről Nemeskérre, a sopronmegyei articularis helyre hívták lelkésznek 1731-ben. Már a következő 1732. évben az a lesujtó csapás érte itt őt és egyházát, hogy Zinzendorf Lajos győri püspök 1732-ben január 31-én ezen articularis helynek régi evang. templomát a világi hatóság közbejöttével elvétette. Perlaky buzgalmának volt köszönhető, hogy a nemeskériek 6 hónap alatt egy más egészen új templomot építettek.

Az egyházkerületben már mint lelkész is nagy tekintélylyel bírt és több erélyes fellépésével tette magát

[1] Schmal, Vita Superintendentum. Pest 1861. 188. l.

emlékezetessé. A hallei pietismus szellemében munkálkodó jeles pietista papok: Bárány György, Vásonyi Márton, S. Szabó János és a többiek ellen ő szenvedélyes harczot indított. Midőn 1742-ben püspökké választották (e hivatalnak 70 évi szünetelése után) Tóth Sipkovits János téthi lelkészt, Perlaky őt pietismussal, syncretismussal és a kálvinistákkal felettébb való barátkozása miatt kryptocalvinismussal vádolta s még a beiktatás előtti napon is tiltakozott Vadosfán a választás ellen. Szemére vetik, hogy később is contemptim csak per „szegény Tóth János" nyilatkozott e különben jeles püspökünkről, a kinek székébe 4 év mulva azután ő jutott bele mint közvetlen utód.

Püspökké az 1746. évi április 23-án Nemes-Dömölkön tartott kerületi gyűlésen választatott meg három más jelölttel szemben. De az ő kormányzása sem lehetett zavartalan. Heves támadást intézett ellene *Balogh* Ádám, jeles várpalotai pap (később szintén püspök.) A leendő utódoknak az elődökkel folytatott eme harcza nem szép fényt vet a vezérekre.

Balogh 1747-ben, mivel Téthre a meghívó levél elfogadása után elmenni nem akart, felelősségre vonatott, de sem az esperesség, sem a püspök idézésére nem jelent meg. E helyett egy hosszú és érdekes védőiratban[1] mentegette eljárását. Sőt Perlaky püspök ellen fordítja a vádat, azt mondja: ő az oka visszalépésének és hatalmaskodást, kötelességmulasztást stb. vet szemére. E támadással szemben azonban elégtételt adott az egy-

[1] Közöltem az Evang. Egyház és Iskola 1893. évf. 8—10. számaiban.

házkerület Perlakynak, mert Balogh eljárása felett rosszalását fejezte ki s püspökének bizalmat szavazott.

Még ha nem fejthetett volna is ki oly tevékenységet hivatalában, a milyent akart, teljes mentségére szolgált súlyos lábbaja, mely miatt fürdőket kellett látogatnia s korán ágyba dőlt.

1748-ban a győri esperességben akarván egyházlátogatást végezni, Téthen a betegség oly annyira erőt vett rajta, hogy vissza kellett térnie Nemeskérre. Majd azután egy bécsi orvos által is félévig gyógyíttatta magát, de eredménytelenül. Igen korán, 48 éves korában, püspökségének harmadik évében 1749. október 30-án fejezte be szenvedésteljes életét. A lelkészi hivatalra összesen csak három jelöltet avatott fel.

Kortársai nagy dicsérettel nyilatkoznak róla. Így Miskey Ádám kemenesalji esperes [1] igen fájlalja, hogy a püspök oly korán meghalt; kiemeli vallásos buzgalmát, a héber, görög és latin nyelvben való teljes jártasságát, valamint az egyház rendetlenkedő szolgái iránt tanusított szigorát.

Schmal is tevékeny, a püspökségre alkalmas és tekintélyét fentartani tudó férfiúnak ismerte. Csak azt fájlalja benne, hogy a német és tót nyelvet — mint ő ezt személyes tapasztalásból mondhatja — nem értette és idegenkedett azoktól, a kik e nyelveken bármily elegancziával társalogtak is. De azzal enyhíti ítéletét, hogy ez már szokásuk a magyaroknak. Bizonyosan Perlaky atyjánál Dávidnál is ezt a nagy magyarságot érti Schmal a „Scytharum mores“ alatt. Különben nehezen tehető

[1] „Deductio Historica“ az esperességi jegyzőkönyvben.

fel eme püspökünkről, hogy a német nyelvet nem értette volna, midőn három évet töltött Wittenbergben. Legfeljebb az lehet a dologban, hogy nem szívesen és nem valami nagy elegancziával beszélte.

Nyomtatásban a következők maradtak fenn utána: 1. Zsankó Boldizsár úrnak özvegyen maradott párjának Kisfaludy asszonynak illendő halotti pompával való megtiszteltetése (Eszter II. 16. 17. szerint). 2. Seregély Péter kedves párjának Kis Judith asszonynak utolsó tisztessége megadattatásának oszlopa (Zsolt. 112, 6. szerint). 3. „Menynek és földnek nemes teremtője" kezdetű egyházi ének a Graduálban 234. sz. a. 4. Templomi imák a Horváth Sámuel által 1799. Győrött kiadott imádságos könyvben. 5. A Perlakyak predikácziós gyűjteményében három egyházi beszéd, melyeket 1737., 1744. és 1747-ben írt és mondott el Nemeskéren.

Kéziratban Hrabovszky György gyűjteményében megvoltak s a soproni lyc. könyvtárban részben ma is megvannak: 1. Új esztendei áldás versekben 1741. 2. A n.-dömölki templom felszenteltetése alkalmával mondott versei 1744. 3. Eredeti levelei. 4. Öt esztendőre való predikácziói 5 kötetben.

Családi eletéről keveset tudunk. Neje *Matkovich Éva* volt, kitől két leánya maradt: Zsuzsanna és Judith. Perlaky József tehát férfi ágon nem növelte tovább az ároni ház családfáját. A pápai ref. anyakönyvben egy Perlaky Zsuzsanna mint Patonay Sámuel neje említtetik, kinek 1740. évi aug. 22-én született fia Sámuel nevet nyert a keresztségben. Lehet, hogy ez a püspök leánya. Judith nevű leánya 1802-ben még élt mint özvegy Nemes-Dö-

mölkön, a mikor őt, Perlaky Dávid esperestől, mint unokatestvérétől búcsúztatja Zigán János högyészi lelkész.[1]

c) *II. Perlaky János, gergelyi lelkész, egyházkerületi főjegyző (1703—1763).*

Perlaky Dávidnak és Hunnius Katalinnak második fia, Józsefnek, a püspöknek testvéröcscse. Sajó-Gömörben született 1703-ban. Bátyjával együtt ez is visszakerült Dunántúlra. Tanulmányainak befejezése után 1732-ben Csetneken Antoni Sámuel által avattatott fel lelkészszé, a mikor a vasmegyei Szergénybe volt meghívása. Előzetesen már Karakó-Szörcsökön is szolgálta az egyházat, valószínűleg mint tanító. A Perlakyak predikációs gyűjteményében foglalt halotti beszédét ez utóbbi helyen írta 1730. decz. 7.

Szergényben egy esztendőt sem tölthetett, mert a többi vasmegyei lelkészszel együtt Zinzendorf Lajos győri püspök által ő is elüzetett állomásáról.[2]

1733-ban Gergelyibe hívták. Mint a kerület egyik tekintélyes lelkészét érte itt az a kitüntetés, hogy Tóth János püspök a hosszú egyházlátogatási körútban kifáradva a még hátralevő egyházak visitatióját reábízta.

A püspök halála után pedig 1746-ban ennek lelkész utódjául Téthre választatott meg. Ezt a cserét csak habozás után s főként bátyjának biztatására fogadta el. Mint téthi lelkésznek része volt azon irodalmi vállalkozásban, melyet Fábri Gergely püspök 1750-ben jún. 18-án Felpéczen kezdeményezett. Perlakyra itt a refor-

[1] Zigán J. Búcsúztató versek. Veszprém 1802.

[2] Miskey A. feljegyzése Hrabovszky gyűjteményében.

mátus egyház ellen irandó polemikának elkészítése bizatott.[1]

Még ezen 1750-ik év november havában visszament Téthről előbbi helyére Gergelyibe.

Fábri Gergely püspöknek királyi rendeletre történt hivatalvesztése után a Wittnyédy János felügyelő elnöklete alatt 1754-ben Téthen tartott kerületi gyűlés alkalmával Perlaky János negyedmagával a püspöki hivatalra jelöltetett, da a nála idősebb Németh Sámuel győri esperes választatott meg. Az egyházkerületi főjegyzőség már négy évvel előbb Perlakyra ruháztatván, ez évben N.-Dömölkön letette az esküt s hivatalában ünnepélyesen megerősíttetett.

1756-ban szintén a hivatalos püspökjelöltek között szerepel. De a felügyelő most meg fiatalabb erőt óhajtván e tisztségre, Bárány János felpéczi pap választatott meg.

A beteg Bárány püspököt többször helyettesité a lelkészjelöltek vizsgálatán. Mint egyik censor jelen volt saját fiának, Gábornak papi vizsgáján is 1757. jún. 26-án.

Bárány János temetésén 1758-ban az egyik halotti beszédet ő mondta Dániel XII, 13 felett. A püspökségre újból candidáltatott, de őt és Miskeyt Wittnyédi felügyelő öregnek találván, helyökbe fiatal jelölteket vett fel.

Meghalt 1763-ban máj. 27-én. Első nejétől *Bencsik Máriától* Gábor és második nejétől *Jósa Juditól* Dávid nevű jeles fiai születtek, kik a papi pályán működtek. Ezeken kívül még egy József nevű fia is volt és három

[1] A győri esperesség jegyzőkönyve 1750-ből.

leánya: Zsuzsanna, Erzsébet (Frencsik Ádámné) és Krisztina (Lászlóné).

A többször idézett predikáczió-gyűjteményben szintén van egy beszéde, mely igazán mintaszerű példánya a kis gyermek halálára mondandó halotti beszédeknek. Themája: De praematuro, attamen beato parvulorum obitu quid docet spiritus Dei? Arányos, szép felosztása, logikus menete, meggyőző érvei, úgy a bibliából, mint Plato, Seneca és Cicero műveiből vett találó idézetei elsőrendű, kiváló szónoknak tüntetik fel Perlaky Jánost, ki csak 27 éves volt még, midőn e beszédét készítette. A XVIII. századbeli egyházi szónokok szokása szerint ő is használ még latin idézeteket s a themát és részeket szintén elmondja latin nyelven is. Kár, hogy kiváló theologiai képzettségének több emlékét nem hagyta reánk.

d) *I. Perlaky Gábor, püspök, nemesdömölki lelkész (1732—1786).*

Az elébbi Perlaky János és Bencsik Mária szülőktől született 1732. márcz. 16-án Gergelyiben. Középiskolai tanulmányait Sopronban és Pozsonyban végezte. Ez utóbbi helyen a jeles Szászki-Tomka János is tanára volt. Külföldre 1754-ben ment ki s itt Helmstädtben két évet, Tübingenben egy évet töltött.[1]

A három évi egyetemi tanulmány útjáról hazatérő nagyreményű candidatust várva várták itthon. Bárány János, a beteges püspök, a jeles ifjút saját édes atyja, az ekkor már sír szélén álló *Bárány György*, híres

[1] Ráth Mátyás, Búcsúztató versek Perlaky Gábor superint. temetése alkalmára. Győr 1786.

pietista író, tolnai főesperes és sár-szent-lőrinczi lelkész mellé szánta segédnek. Az ifjú pap felavatása Felpéczen 1757 június 26-án vasárnapi napon nagy közönség jelenlétében fényes ünnepélyességgel ment végbe. Jelen volt a boldog édes apa is.

Az ifjú Perlaky Szent-Lőrinczre sietve az öreg Bárányt még életben találta ugyan, de már csak haldokolva. A következő vasárnapon el is temették a nagy papot, kinek Perlaky lett minden tekintetben méltó utódja. Azonban csak nyolcz évet töltött itt ezen előkelő népes tolnamegyei gyülekezetben.

1765-ben Nemes-Dömölkre hívták meg közelebbre a szülőföldhöz, a Gergelyibe távozó öreg Miskey Ádám esperes helyébe. Már ez évi október havában, jóllehet a kemenesalji egyházmegyében új ember volt, mégis alesperessé választották. Balogh Ádám halála után pedig 1771 évi május 9-én a püspöki hivatalra is őt emelte a közbizalom Bárány István varsádi és Vidos Imre kertai lelkészekkel, mint ellenjelöltekkel szemben. Perlaky ekkor még csak 39 éves volt.

Az ő püspökségének idejére esik egyházainknak hamvaikból való feléledése. II. Józsefnek 1781-ben kiadott türelmi rendelete a dunántúli kerületben összesen csak 50 anyagyülekezetet talált életben. És az ő tizenöt évre terjedő püspöksége alatt gyülekezeteink száma 126-ra szaporodott. Nagyobbrészt személyesen és részben megbizottai által 76 új templomot avatott fel. És Ráth Mátyás szerint az általa felavatott lelkészek száma is 87 volt.

„Már csak ebből látható — mondja róla Pálfy József — mily roppant tevékenységre volt ezen férfiúnak szüksége. Három évek alatt ennyi új egyházat rendezni,

azokat lelkészekkel s tanítókkal ellátni s az itt felmerült ezerféle bajokat elintézni, egy maga, világi felügyelők s esperesek segítsége[1] nélkül: ehez óriási munkásság kivántatott. S Perlaky mindenütt ott volt személyesen, a hol buzdításra, tanácsra és lelkesítésre volt szükség".[2]

Wittnyédy János halála után nagy küzdelmébe került Perlakynak, míg *Matkovich Pál*, az új egyházkerületi felügyelő megválasztása miatt elkeseredett világi urainkat megnyugtathatta. Matkovich Pál éppen Perlakynak és a soproniaknak ajánlatára vétetett fel a jelöltek közé. S midőn Felpéczen 1781. november 1-én csakugyan Matkovichnak jutott a szavazatok többsége, sokan az „interessata electio" ellen hangosan tiltakozva elhagyták a gyülést és báró *Zay Péter* egyetemes felügyelőhöz folyamodtak panaszukkal. Perlakynak az egyetemes felügyelő levelére adott válasza ezt teljesen megnyugtatta s a választás érvényben maradt. Perlaky jelöltje jól is bevált a felügyelői széken. Matkovich kiváló buzgalmú munkás és erélyes vezetője volt az egyházkerületnek 42 éven át.

Kortársa, Ráth Mátyás különösen kiemeli Perlaky Gábornak messzelátó eszét, önálló gondolkodását, nagy tudományát, serény munkásságát, erélyét és bátorságát. Különféle egyházi ügyekben II. József előtt is kétszer jelent meg kihallgatáson.

Kis János püspök kiadott emlékezéseiben[3] Perlaky Gábort, kinek utóbb mind a nemes-dömölki lelkészségben mind a püspökségben utódja lett, e szavakkal jellemzi: „Hivatal-

[1] 1786-ig csak 3 egyházmegye és 3 esperes volt a kerületben.

[2] Pálfy J. A dunántúli egyházkerület névtára 1853.

[3] Kis J. superint. emlékezései életéből. Második kiadás. Budapest 1890. 242. l.

beli elődeim között többen tüntek ki érdemmel s jó hírrel; de egy sem oly nagy mértékben, mint Perlaky Gábor superintendens, ki Szent-Lőrinczről fiatal korában hivatott s 1785-ben meghalt s kinek emlékezete még Dömölkre menésemkor is a tájékon csaknem mindeneknél élt. E jeles férjfiról részint prédikálásának kétszer vagy háromszor nagyon fiatal korombeli hallása, részint több értelmes és hiteles emberek tudósítása után következő rajzolatot adhatok. Theologiai alapos tudománya mellett klasszikai tudósággal is nem csekély mértékben bírt, elmességgel bővelkedett, ékesszólással társait felülhaladta, s kivált a predikálási rögtönözésben párját nem találta. Beszédeivel ugyan, mint többnyire ki nem dolgozottakkal, szigorúbb birálatot nem állhatott ki s természeti, de eléggé ki nem mívelt elmésségével is nemcsak a jó izlés mértékét meg nem ütötte, hanem gyakran aljassá is lett; mindazáltal hasznos tanitása mellett nagy tüzével, erős hangjával, férjfias szavával, melyeket deli termete is elősegitett, akkori izlésű hallgatóinak tetszését igen megnyerte, szivöket gyakran csudálkozásra ragadta és sok parasztosan elmés mondásait emlékezetekbe mélyen benyomta". Szóval a tőrül metszett nagy magyarság virtusa, a „Scytharum mores" bizonyos módon Perlaky Gáborban is ott lappangott, mint elődeiben.

Perlaky püspökünk, mint lelkész is hatást gyakorolt kartársaira. Szokása volt ugyanis, hogy hétköznapokon is a reggeli és esti könyörgések alkalmával rövid imádság után az új testamentomi könyvekből, még pedig sorjában Máténál elkezdve mindenkor felolvasott kéthárom verset s ezek szerint hallgatóinak, akármily kevesen voltak is, egy-két tanuságot és intést mondott, de

mind e mellett a dolgot úgy intézte, hogy a könyörgés félóránál tovább soha sem s néha ennyi ideig sem tartott. E szokás követésére serkentette Perlaky a többek közt Illés Péter szentandrási lelkészt, ki korábban nemesdömölki alumnus s a püspök fiainak informatora volt Pozsonyban. Illéstől pedig e jó szokást Kis János is átvette és nagy haszonnal gyakorolta.[1]

A költészetet is kedvelte és művelte Perlaky. Wittnyédy Jánosné és Csiba Mihály temetésekor mondott verses bucsuztatói nyomtatásban is megjelentek. Régi énekeskönyvünk az ú. n. graduál 1784-ben az ő felügyelete alatt adatott ki utolsó hivatalos kiadásban.

1781. évi február 6-án *Bajza Pálnak*, Zichy Miklós várpalotai gróf számtartójának és levéltárosának, ki előbb bokodi evang. tanító volt, egy gyászos áriát küld, hogy keresse ki a graduálban, melyik nótára megy, azután feleségével együtt betanulván mikor a nagyságos gróf úrnak jó kedve lesz, énekeljék el neki, mint magyar fitól küldetett szíves kesergést. Boldog idők, mikor egy Zichy gróf evang. tanítót választott belső emberének és szívesen elhallgatta a lutheránus püspöktől lutheránus dalamra írt nótákat! Mária Terézia halálára írt egyházi énekeit közöltem az Evang. Népiskola 1903. évfolyamában (19—23. 1.)

Ugyan e levelében panaszkodik Perlaky: „Elfogytak tanuló ifjaink, a kik vannak is, rezes vagy ezüstös kardot viselni szándékoznak". 1785. évi márcz. 10-ről is maradt fenn Perlakynak egy a várpalotai gyülekezethez

[1] Kis J. i. m. 85. 1.

irt levele,[1] mely az ő hivatalos stilusát jellemzi. Ebben a következő kifejezések fordulnak elő: „Tizenkét forint ára enyv sem ragaszt erősebben, mint a D. Hum. *Fárnik* Mester Uramnak szíve Kegyelmetekhez enyveztetett. Majd meglátjuk, a tavaszi felfakadó víz árjai nem teszik-e ernyedezővé . . . . Az Úr Istennek ajánlom az egész Ekklésiát és kérem, hogy T. *Kutsán* Uram Parochiájában mutassanak Jó Uraimék nem immel-ámmal való hűséget; mert ha rossz az enyves vessző, kiszabadul és elrepül a szép madár . . ."

Sajnos, ez a nagy buzgalmú, tevékeny püspökünk is igen korán fejezte be áldásos életét. 1785-ben virágvasárnapján szélhüdés érte és szenvedése eltartott a jövő év elejéig. 1786. évi január hó 29-én halt meg 54 éves korában. Temetése alkalmával Ráth Mátyás, a jeles győri pap mondott bucsuztató verseket, melyek nyomtatásban is megjelentek.[2] Arczképe olajfestményben megvan Perlaky Géza úr birtokában Pápán.[3]

Nejével *Ács Katalinnal*, mely Aáchs családból a XVIII. század elején szintén jeles papjai voltak a kerületnek,[4] még 1758-ban szentlőrinczi pap korában kelt egybe és így 28 évet töltött vele házasságban. Mint a kemenesalji nemes úri családok előtt kedves és népszerű papi ház, Perlakyék Berzsenyi Dániel szüleivel is komasági

[1] Mind két levél Hrabovszky gyűjteményében.

[2] Győrben Streibig József betűivel 1786.

[3] Egyházunk jeleseinek ilyen emlékeit összegyűjteni és gondosan megőrizni kegyeletes kötelesség volna.

[4] Id. Aáchs Mihály nemescsoói lelkész, († 1708) s ennek fiai Mihály, bártfai gymn. igazgató († 1710) és Ferencz, nádasdi lelkész.

viszonyban állottak és keresztszülei voltak a nagy költőnek. Ugyancsak ő keresztelte is a költő Berzsenyit.

Az apa koporsóját az özvegyen kívül három fia: Gábor (lelkész), József (kissomlói birtokos), János (dömölki birtokos, neje Gömörei Zsuzsanna) és két leánya: Zsuzsanna (Tompos Balázs esperes neje) és Katalin (Doctorits Pál neje) állták körül.

Nyomtatásban megjelent munkái:

1. Az Isten akaratján való megnyugovás Máté VI. 10 szerint. Férjfi elmével biró asszonynak példája ugyan *Unger* Teresia asszonyság *Musai Vitnyédy* János hitvese felelt. Sopron 1772.

2. Alsó Káldi *Káldi* Lajos urnak utolsó elbutsuzása. Sopron 1772. (Mindkettő a ruszti gyül. könyvtárában. Dissert. 1237. sz.)

3. Áldott házasság, bár nagy boldogság, de van benne agság. Nagy Alásonyi *Barcza* János lakodalmára készítette egy *P*ozsonyi *G*rammatista *D*eák 1774. Egy árkus.

4. Csibafalvai *Csiba* Mihály urnak hármas életének leírása. Posony 1780.

5. A bölcs Abigailnak egyik társa *Vidos* Sándor úr hitvese, *Fodor* Erzsébet asszonyság felett mondott versek. Posony 1780.

6. Horváth Sámuel által 1792-ben kiadott templomi imádságos könyvben több ima.

7. A Perlakyak beszédgyűjteményében egy Sár-Szent-Lőrinczen 1758-ban bőjt 3. vasárnapján mondott predikácziója.

8. Keresztény Abc, kézirat, melyet öcscse Dávid dolgozott át és adott ki.

e) *II. Perlaky Dávid, esperes, nemeskéri, komáromi és nemesdömölki lelkész (1754—1802).*

A püspöknek testvéröcscse, Perlaky Jánosnak második nejétől, Józsa Judittól Gergelyiben 1754-ben július 18-án született fia. Mint féléves csecsemőnek komoly veszedelemben forgott élete. A paplakon ugyanis tűz ütött ki s már a lakószoba is lángoktól levén elborítva, csak életkoczkáztatással lehetett a bölcsőben fekvő gyermeket kihozni.[1]

Nagyon kedves gyermekük volt a szülőknek, kik őt ölben is átvitték a templomba. Gergelyiben az elemi iskolában Kovács Mihály és Adorján János voltak a tanítói.[2] Kilencz éves volt, midőn atyját elveszítette. S tizenegy éves korában 1765-ben vitte fel őt özvegy édes anyja Sopronba a gymnasiumba. Kilencz hó mulva az anya is elhal. Ekkor a teljesen árva gyermeket a nála 22 évvel idősebb testvérbátyja, Gábor, ekkor már n.-dömölki lelkész, vette gondjaiba; ez lett mentora és második atyja.

Sopronban Rojkó, Nagy György és Wietorisz voltak a tanárai. Öt évi ittléte után 1770-ben már Pozsonyban folytatta tanulmányait, hol négy éven át Benczurt, Strecskót, Szábelt, Institorist, Kleint és Ribinit hallgatta. Már tanuló korában is többször betegeskedett.

Még csak 20 éves volt, midőn 1774-ben lelkészszé avattatott, szülőföldjére, Gergelyibe levén meghívása, hol a köztiszteletben álló agg Miskey Ádám esperesnek lett

[1] Atyafiságos oszlop, melyet P. D. báttya urának emelt Perlak Gábor bőnyi lelkész. Sopron 1802.

[2] Zigán J. Búcsúztató versek 7. l. Veszprém 1802.

utóda. Ifjúságának három esztendejét töltötte itt. De nem elégedvén meg tanulmányaival, elhagyta biztos állomását, útra kelt. Elsőben Magyarországot utazta be, azután külföldre ment ki. Megfordult Bécsben, Prágában, Drezdában, Lipcsében, hol megismerkedett Némethon jeleseivel: Ernesztivel, Körnerrel, Zollikoferrel. Utazásának végczélja azonban Göttingen volt, hol három éven át volt az egyetem hallgatója s ez idő alatt Walch, Miller, Michaelis, Koppe, Schlötzer és Böhmer voltak tanárai.

Hazatérte után 1780-ban a nemeskéri előkelő artikuláris gyülekezet hívta meg papjának. Itt alapított családot, *Simonyi Zsuzsannát*, a királyi hadseregbeli főhadnagynak Simonyi Jánosnak nővérét vevén nőül 1782-ben. E házasságból egyetlen leánygyermekük született, *Judith*, a ki az apa halálakor még viruló hajadon, az ifjúság lelkesedésének ünnepelt alakja volt. Nemeskéren is csak rövid időt töltött az ifjú pár.

1783-ban a hamvaiból újra feléledt, ősi révkomáromi egyház hívta meg őt hosszú szünet után első lelkészének. Itt hosszabb időre megállapodván mint városi helyen, erősebb indíttatást nyert, mind a gyakorlati lelkészi pályán, mind az irodalmi téren való munkássághoz.

Nagy hatással volt reá e tekintetben tiszttársának *Péczeli József* ref. lelkésznek, a jeles írónak példája. A Péczeli által szerkesztett Mindenes Gyűjteménynek szorgalmas és hivatott munkatársa volt. A két protestáns komáromi pap méltó dísze volt ekkor a magyar irodalomnak.[1] Írói érdemeiért az Erdélyi Tudós Társaság tagjául választotta.

[1] Új Magyar Athenás. Bpest 1882. 322. l.

Komáromi lelkészkedése alatt adta ki jeles neveléstani munkáját, melyről dr. Kiss Áron[1] nagy elismeréssel szól. „Perlaky Dávid — úgymond — a magyar paedagogusoknak kimagasló alakja. Igen művelt lelkű és valódi paedagog érzelmű férfiú volt. Úgy a hazai, mint a külföldi neveléstani irodalmat jól ismerte. Neveléstani munkájában Veszprémit, Locket, Rousseaut, Seilert és főként Rosenmüllert követi. Tanítóképző intézetek, seminariumok felállítását sürgeti már a mult század végén. Neveléstani művére ezt nyomatta: „A szegényebb iskolatanítóknak ingyen!“ A tanítók állásának javítását sürgette. S e részben korának viszonyait ily szavakkal jellemzi: „Nálunk Magyarországban egy öreg béresnek vagy házi inasnak gyakran tisztességesebb fizetése s több becsülete van némely úri házaknál, mint a házi tanítónak, a kinek gyakran még amazok miatt is szenvedni kell.“

Alább felsorolandó neveléstani művének felosztása ez: A gyermeknevelésről közönségesen. I. Miképen kell bánni az olyan kisded gyermekekkel, a kik még nem tudnak élni okosságukkal? II. Mikép keltessék az olyan gyermekekkel bánni, a kik már folyvást beszélnek; és mikép kell őket a keresztyénség első dolgaira tanítgatni? III. A szülőknek oskolákra és a közönséges isteni szolgálatra kell gyermekeiket szorgalmatosan küldeni. IV. A magános tanítók szabad választásáról; de a közönséges tanítók is lelnek itten oktatást. V. A gyermekeket jó idején munkához kell szoktatni. VI. A gyermekeknek megbűntetésekben megkivántató nagy okosságról. VII. A szülők

[1] Dr. Kiss A. A magyar népisk. tanítás története. Bpest 1881. 129—131. lap.

mindenben jó példát adjanak gyermekeiknek. VIII. A jó gyermeknevelés hasznairól.[1]

Hogy a gyermekekre nézve a vallásoktatást minél inkább megkönnyítse, vallástani kézikönyvet s külön a gyermekek számára írt imádságos és énekeskönyvet is adott ki.

Mint komáromi lelkész és a fehér-komáromi egyházmegye esperese volt jelen az 1791-ben tartott pesti zsinaton is (szept. 12—okt. 14-ig). A tanácskozásokban, a fenmaradt napló tanusítása szerint, élénk részt vett, erélylyel, hevesen, hangos szóval és magyar nyelven tiltakozva a neki nem tetsző javaslatok ellen. Legnevezetesebb szereplése az volt, hogy az általa benyújtott és több, különösen dunántúli képviselők által aláírt protestatio folytán egy kánont, mely a symbolicus könyvek tekintélyét sértette volna, a zsinat a többi kánonok sorából utólag kihagyott.[2] Mint a lelkészek jogainak védője azt kivánta, hogy a zsinatnak egyházi alelnöke is legyen. A lelkészváltozások eseteit illetőleg az akkori gyakorlat fentartása mellett nyilatkozott s ellene volt az ú. n. papmarasztásnak, mely gyakorlat szerint a gyülekezet a neki nem tetsző, megunt papot önkényesen el is bocsáthatta. Egyik felszólalásában városi pap létére sem helyeselte, hogy a több lelkészszel biró gyülekezetek több szavazattal bírjanak. Szóval a pesti zsinaton egyike volt a legmunkásabb képviselőknek. A symbolikus könyvek tárgyában beadott protestatiója, melyet Hrabovszky Sá-

[1] Dr. Kiss Á. i. m. 130. l.

[2] Szeberényi Andor, Az 1791. pesti ev. zsinat történelme, Pest 1869. 34., 153., 154., 176., 177., 178., 182. és 200. lapon.

muel püspökkel együtt ő írt alá legelől, igen szépen van megokolva.[1]

Az egyházi közügyekben vitt előkelő szerepére mutat az is, hogy három uralkodó: II. József, II. Lipót és I. Ferencz előtt jelent meg kihallgatáson és pedig öt különböző alkalommal.

A csendes megállapodás és egy helyben maradás, mint ezt nagy elméknél sokszor lehet tapasztalni, Perlakynak sem tartozott erényei közé. De akárhová vitte sorsa, emberül megállotta helyét.

Az 1793-ik év őszén komáromi lelkészi állomását 11 évi itteni áldásos munkálkodás után a kispéczivel cseréli fel. A komáromiak a jeles és munkás lelkészt igen nehezen bocsátják el. A vármegye alispánja latin versekkel búcsúzott el tőle.

Nem tudni, mi okok késztették őt eme helycserére. De Kispécz szűk tér volt az ő tehetségeinek. Nem is marad itt tovább, mint három évig.

1796-ban a tekintélyes Nemes-Dömölk hívta meg rendes lelkészül, a hova őt írói hírnevén kívül bátyjának, az itt nagy kedveltségnek örvendett püspöknek emléke is ajánlotta. Kortársa s majd lelkészi utódja Kis János, azt mondja Perlaky Dávidról: „Ez noha superintendens bátyját egy tekintetben sem érte el, mindazáltal tudományával, tüzes beszédével s külső magatartásával még sem kevés tekintélyt szerzett magának.[2]

Kis János már 1791-ben is mint albizáló diák találkozott Perlakyval Komáromban. Ekkor a fogadtatást

[1] Szeberényi A. i. m. a 326. lapon teljes szövegében közli.

[2] Kis J. i. m. 243. l.

részéről kissé hidegnek találta, de mégis örült, hogy Perlakyt megismerhette (Emlékezései 120 és 121. lap.) Dömölki lelkész korában választotta meg az egyházkerület Perlakyt levéltárossá és könyvvizsgálóvá 1798-ban. Két évvel utóbb pedig 1800-ban, midőn az 1786-ban „vasi közép" névvel újjáalakított esperesség régi „kemenesalji" nevét és a mainak megfelelő beosztását visszanyerte, Perlaky Dávid választatott meg az újonnan szervezett egyházmegye első esperesének.

Nagy érdeme van a dunántúli új énekeskönyv szerkesztésében is. E téren való serénykedését munkatársa *Zigán János* is kiemeli. 1793 óta tevékeny részt vett a kerületi énekügyi bizottságokban. A halála után 1805-ben megjelent dunántúli új énekeskönyvben összesen 38 oly ének foglaltatik, melyet Perlaky szerzett, fordított vagy legalább átdolgozott. Ezek az énekek: a 262, 269, 270, 274, 275, 387, 417, 430, 442, 484, 485, 486, 496, 504, 512, 515, 516, 521, 522, 523, 528, 536, 543, 546, 552—560, 564, 566 és 568. szám alattiak.[1] Csak sajnálni lehet, hogy Perlaky is kora izlését követve többnyire másodrendű rationalista énekszerzők műveit fordítgatta magyarra. Legismertebbé vált még énekei közül a „Vigyázzatok s felkeljetek" kezdetű (560. sz.), melyet dr. Funk Benedek magdeburgi iskolai igazgató éneke után (Wachet auf vom Schlaf, ihr Sünder) fordított németből.

Esperesi tisztét N.-Dömölkön csak két évig viselte. Tevékeny, munkás életét korán és hirtelen jött halállal fejezte be 1802. évi márczius hó 10-én, a mikor

[1] Karsay S. Énekeskönyvek a dunántúli evang. egyházkerületben. Prot. Egyh. és Isk. Lapok 1862. évf. 830. l.

is a hajnali órákban, mikor még ágyában feküdt, szélhüdés következtében csendesen halt meg. Temetésén, mely negyed nap mulva ment végbe, Bachich István nemeskéri, Gödör György uraiújfalui lelkészek mondtak halotti beszédeket, ez utóbbi arról elmélkedvén I. Kor. XVI. 13 felett, hogy „nagy ember halálát nagy lélekkel illik szenvedni". Búcsúztató verseket Zigán János k.-högyészi lelkész olvasott. Egy „*S*zent *I*fjantz" álnév alá rejtező poéta (Hrabovszky szerint Sikos István kővágóeörsi fiatal lelkész) elég szép hexameterekben tolmácsolja a kemenesalji Sion gyászát. Az ez alkalommal énekelt gyászos áriákat Hrabovszky György hegyeskissomlói lelkész írta. Mind ezek egy füzetben kinyomattak Veszprémben 1802. Unokaöcscse, Perlaky Gábor bőnyi lelkész „Atyafiságos oszlop" czím alatt külön adott ki félívnyi gyászköltemény t Sopronban 1802.

Családi életére vonatkozólag megemlítjük, hogy nővérének Perlaky Erzsébetnek árváját, Frentsik Terézt házában tartotta. Egyetlen leánya, a Komáromban született Judith, viruló hajadon volt, midőn apját elveszítette. Ennek gyászát a fentebbi ifjú poéta eme hexameterekben festi:

Áll jobbján egy Szűz, ékes Hölgy, mély siralomban,
  Szíve dobog, mejjét fojtja ezer zokogás.
Mint a nap tavaszon, ha homályos fátyolit égnek
  Tépi, mikor lanyház gyenge esője alá:
Úgy mosolyog még artzáján az előbbi kiesség,
  Bárha kesergés ült két piros ajka közé.

Perlaky testvérei közül a temetéskor még csak az egy Krisztina, özvegy Lászlóné volt életben; s a köze-

lebbi rokonok közül unokaöcscse, Perlaky Gábor bőnyi lelkész és unokanővére Perlaky Judith, Perlaky József püspök leánya, ki Dömölkön élt özvegységben. A *Hrabovszky, Szakonyi* és *Tompos* papi családok is mint rokonok említtetnek a búcsúztatóban.

Perlaky lányát, a szép Judithot a család birtokában levő leszármazási tábla szerint Kossuth István vette nőül. Özvegye, Simonyi Zsuzsanna is második házasságra lépett Döbröntey Lajos uraiújfalui lelkészszel. Ezek fia volt Döbröntey Gábor a m. t. Akadémia első titkára.

Nyomtatásban megjelent munkái:

1. Az evangelika vallás szabadságának helyreállításán tapsoló hálaadás. Komárom 1791. 8-r. 16 l.

2. A kisdedeknek első tanuságok a ker. tudományból, melyet Urunk Jézus életének rövid historiájával együtt kiadott. Komárom 1791. 8-r. 62 l. II. kiad. 1798. Perlaky Gábor Keresztény Abc czímű kéziratának átdolgozása.

3. A gyermekeknek jó nevelésekről való rövid oktatás. Komárom 1791. 8-r. 82 l.

4. Gyermekeknek s ifjaknak imádságos és énekeskönyve. Komárom 1793. 8-r. 172 l.

5. A Perlakyak predikáczió-gyűjteményében egy szentháromság 20-ik vasárnapján Nemeskérett 1780-ban mondott egyházi beszéd.

6. A dunántúli énekeskönyvben a fentebb felsorolt énekek.

7. Szerencsi Nagy István Magyar Concordanciájában „a szt. írásban előforduló idegen szók magyarázatja, melyet a meghalt kiadónak még életében készitett annak

kedves barátja Perlaki Dávid úr, a r. komáromi evangelikusok prédikátora". Győr 1788.

8. A magyar keresztyénséghez egy alkalmas időben mondott szó. 1791.

9. Halotti beszéd *Zmeskál Lajos* felett. (Gileadi balzsam) Pozsony 1796.

10. Halotti beszéd *Armpruszter Dániel* felett (Nyugodalom határára elkisért keresztyén). Szombathely 1797.

11. Halotti beszéd *Domokos Ferencz* felett (keresztyén törvényes ember). Veszprém 1798.

12. Halotti beszéd *Kamondi Márton* felett. (Ker. törvényes embernek . . . . oltalmazása.) Pozsony 1800.

13. A „Mindenes Gyűjteményben" több alkalmi vers és értekezés.

14. Gyászverseket írt Perlaky Gábor püspök (1786), Hrabovszky Sámuel püspök (1796), Karcsai Antal és II. József halála alkalmából. Éneket írt II. Lipót és I. Ferencz koronázására s az 1791. évi vallásügyi törvény örömére.

15. Kéziratban egy agendája is maradt — Pálfy József tudósítása szerint — melyet még e század közepén is több lelkész használt.

V. A XIX. században élt Perlakyak.

a) *II. Perlaky Gábor, az építő vándor pap. (1761—1854.)*

Őt is már a XIX. században élt Perlaky papokhoz számítjuk, jóllehet 93 évre terjedt életkorából 39 még a XVIII. századra esik.

Perlaky Gábor a hasonló nevű püspöknek és Ács

Katalinnak fia. Sár-Szent-Lőrinczen született. 1761. évi márczius hó 24-én. Tanult Nemes-Dömölkön, majd Pozsonyban tizedfél, Késmárkon másfél és Debreczenben egy esztendeig. Ez utóbbi helyen a tudós és hírneves Hatvani és Sinai professorokat is hallgatta. Atyjának, az evang. püspöknek szabadelvűségére vall, hogy fiát a reformátusok iskolájában is taníttatta.

Elsőben Várpalotán mint tanító nyert alkalmazást. E minőséghen $1^3/_4$ évet töltött el. Itt is nősült meg, nőül vevén leveldi *Kozma Teréziát*. Első fia, Dávid is itt született 1786-ban.

De már 1787-ben Bezire hivatván rendes lelkészül, ez évi január hó 16-án Hrabovszky Sámuel püspök által felavattatott. Itt kezdette meg több mint hat évtizedre terjedt papi munkásságát. Rövid ittléte alatt is ő építette fel a beziek templomát s az oltár és szószék is az ő buzgóságának volt gyümölcse.

1790. évi szeptember elején Bőnyre, 1794 tavaszán Nagy-Barátiba, 1796-ban Nagy-Vázsonyba, 1798. évi szept. havában ismét Bőnyre, 1804-ben Homok-Bödögére, 1810-ben Kertára, 1812-ben Győr-Szemerére, 1839-ben Galsára, hol mint tűzkárosult 100 frt segélyben részesült s végül 1842-ben Kis-Babóthra hivatott lelkésznek s mind ezen helyeken kartársainak bizonyságtétele szerint áldásosan működött s rövid idő alatt is fényes jeleit adta az ő építő, szervező talentumának és fáradhatatlan lelkipásztori buzgóságának.

Nem ő kereste az újabb és újabb gyülekezeteket, hanem ezek vetették Perlakyba bizalmukat s kérve kérték, hogy bajaik orvoslására vállalkozzék. Mintegy kipróbált papi építőmester volt ismeretes az egyházkerületben, a

ki sokszor példás áldozatkészséggel a maga vagyonát is bele építette az eklézsia falaiba. Ha valamelyik eklézsia megszorult, mert építenie kellett, bizonyos volt, hogy Perlakyt hívja meg papjának. És Perlaky bűnnek tartotta volna a bizalom visszautasítását. „Hogyne mennék, mikor az Isten küldi őket hozzám!“ — ez volt a mondása. Alig készített az egyik helyen barátságos fészket, ha hívták, már is tova ment felszedve családját, nejét, gyermekeit, hogy újabb puszta helyen kezdje előlről a fészekrakást. Igazi idealis gondolkozású missionáriusa, igazi vándormadara volt egyházának, a ki mindig a roszszabbért hagyta el a jót. Méltó fia volt apjának a püspöknek. A Perlaky család maga ma is ezt tartja a Perlaky papok egyik legideálisabb alakjának.

Nagy Sándor lébenyi lelkész, az egyik halotti szónok szépen jellemzi Perlakynak sorsával való megelégedését. „Senkinek aranyát, ezüstjét — úgymond — nem kivánta. Senki hírét, nevét, sorsát nem irigyelte, még akkor is, midőn néha méltatlanul visszaszoríttatott. Az evang. egyházban is gyakran szeretnek, mint Urunk Jézus mondá, a lakodalomban némelyek, kivált ifjak az első helyre ülni; Perlaky ezen soha nem boszankodott, nem kesergett. Elmondta szent Pállal: Én megtanultam, a melyekben vagyok, azokkal megelégedni. Tudok megaláztatni, tudok bővelkedni, mindenütt s mindenekben megtaníttattam mind a szükölködésre, mind a bővelkedésre“. (Fil. 4, 11—12.)[1]

[1] Bőkezű áldozatkészsége volt az oka annak is, hogy alsószopori birtokát elzálogosítania kellett. Fiaira csak két ezüstkanalat hagyott örökségül, melyeket unokája, Perlaky Elek, kir. tanácsos, őrizett nagy kegyelettel.

E mellett a halotti szónok Perlakynak éppen kiváló munkásságát emeli ki. „Az ő gyümölcseiről ismerjük meg őt!“ — e themát alkalmazza reá. S azon nehéz küzdelmekről szólva, a melyekbe a II. József-féle türelmi parancs kiadása után feléledt gyülekezetek szervezése és megszilárdítása került, Perlakyról is így emlékezik: „Itt az ő dicső és még mai napig is országos hírű és köztiszteletű édes atyjától, néhai tisztelendő Perlaky Gábor superintendenstől, mintegy családi erényként öröklött buzgóságával és férfias tevékenységével épen igen a helyén állott. A ki ismeri az ev. egyház tagjainak nagy részbeni szegénységét, sokszor áldozattól való idegenkedését, gyakran önakaratján járó hajlamát, közben elfogultságát s szükkeblűségét is; az, ki maga már evang. lelkész volt és azon szomorú kényszerülésbe jött, hogy építtetnie csak egyszer is kellett: csak az fogja bámulva méltányolni ezen elhunyt tiszt. Perlaky Gábor úrnak munkásságát, ki 63 évi hivataloskodása alatt három templomot újonnan épitett, hármat kijavíttatott, három új paplakot készíttetett. Sok templomban zengnek most a hívek buzgó énekei s imái, sok paplakban kényelmesen él a lelkész, melyek felől talán a hívek alig emlékeznek meg, hogy Perlaky Gábor erélye, buzgósága és arczája verejtéke hozta azokat létre. Szóljon bár Bőny, Baráti, sőt szóljon ím ezen bezi szent templom is, melynek nemcsak alapját vetette meg, hanem itt kezdé legelsőben 63 évig tartott tanítói szent pályáját“.

1750-ben elhagyva Kis-Babóthot, 90 éves korában nyugalomba vonult. Bezire költözött Dávid fiához, ki itt lelkészkedett. Ez és leánya Zsófia, *Döbröntey Ferencz* bezii tanitó neje ápolták utolsó napjaiban, közel levén

hozzá „vetélkedő fiúi szeretetével“ Dániel fia is, győri posztókereskedő és gyülekezeti felügyelő.

93 éves korában hunyt el Bezin 1854. márcz. 23-án mint az egyházkerület Nestora. Temetésén Dregály Dániel győri lelkész imádkozott s Kis János réthii és Nagy Sándor lébenyi lelkészek mondottak beszédeket, melyek nyomtatásban is megjelentek (Pest 1856.).

Fentebbi *Dávid*, *Dániel* és *Zsófia* nevű gyermekein kívül *Gábor* nevű fia is volt, ki azonban még az apa életében elhalt. Másik leánya Klára pedig *Döbrönley Károly* ruszti városi jegyzőnek volt a felesége.

Irodalmi téren is hagyott némi emléket maga után.

1. „A keresztyén vallás első betűi“ czímű kátét adott ki bőnyi lelkész korában 1790—1794 között, melynek példányai ma már alig találhatók.

2. Hrabovszky Gy. szerint kiadta „Luther M. kiskatekismusának útmutatása szerint a sz. írás mondásaival megvilágosított idvességnek rendjét b. főtiszt. édes atyja jegyzéseiből. Győrött 1805. 8-rét 164 oldal.

3. Atyafiságos oszlop, melyet néhai nemes és tudós Perlaki Dávid úr főseniórnak, mint szerette báttya urának emelt vér szerint való öttse P. G. a bőnyi A. C. levő ekklesiának tanítója 1802. Sopron. (Tíz strófából álló emlékvers és latin sírirat.)

4. A Perlakyak prédikáczió gyűjteményében van egy vízkereszt utáni 1-ső vasárnapon mondott egyházi beszéde, melyet Győr-Szemerén írt 1812-ben.

b) *III. Perlaky Dávid, bezi lelkész, esperes és egyházkerületi főjegyző (1786—1857.).*

Perlaky Gábornak és leveldi Kozma Teréznek a fia. Várpalotán 1786-ban született decz. 30-án. Az elemi iskolákat Bőnyön, Nagy-Barátin, Nagy-Vázsonyban, Dörgicsén és Szent-Antalfán végezte. Majd a soproni iskolát látogatta 9 éven át s itt a theologiát is elvégezvén 1810. május 11-én atyja mellé Kertára avatták fel segédlelkésznek.

Kertáról Sár-Szent-Lőrinczre került. Itt érte őt a bezi gyülekezet bizalma, a melynek engedve 1811-ben foglalta el itteni lelkészi hivatalát. S míg az apa majdnem évről-évre változtatta helyét, addig a fiú semmi hajlandóságot sem mutat az ily vándoréletre, hanem egész haláláig, 46 éven át ugyanazon helyen működött.

Bezin mindjárt a következő évben családot alapított, nőül vevén 1812. jún. 8-án *Edvi Illés Teréziát.* A menyegző alkalmából egyik duna-rápczaközi paptársa H. S. „A pap is ember“ czímű tréfás sapphói versekkel üdvözölte.[1]

Ebben a Perlakyban is megvolt őseinek munkakedve és nemes ambicziója. Egymás után nyeri el a megtisztelő állásokat és megbizatásokat, előbb az esperességben, majd az egyházkerület és az egyetemes egyháznál. 1835-ben győr-mosonyi esperes s kevéssel utóbb Haubner Máté főjegyző mellett ő lett az egyházkerület aljegyzője.

[1] Az ügyes verselő mottóúl Gyöngyösi Jánosnak ezt a párversét választotta:

A pap is úgy, mint más, ember, mindennapi mondás,
Vért, nem szilvalevet hordoz erébe' hevet.

Bezin 1817-ben a reformácziónak háromszázados jubileumát fényes ünnepélylyel ünnepelte. 1837-ben Kis Jánosnak negyedszázados püspöki jubileumán ő tartott a téthi kerületi gyülés alkalmával az érdemnek meleg szavakkal adózó, magasröptű beszédet. Kényesebb ügyekben legtöbbször őt küldi ki a kerület bizottsági tagul vagy éppen elnökül.

Így például a makacskodó Wimmer Ágoston és a felsőlövőiek ügyében, kik a kerület tilalma ellenére az esperességtől elszakadni akartak, éppen Perlaky Dávid volt 1843-ban a kiküldött vizsgálóbizottság elnöke.

Ugyanezen évben a kerületi gyülés őt, valamint Haubner Máté és Dregáli Dániel győri lelkészeket bízta meg az egyházkerületi névtár szerkesztésével, mely 1844-ben el is készült. Perlaky egy rövid függeléket is csatolt ehez, melyben a kerületi püspökök és felügyelők életéből közöl adatokat. Szívesen végezte e munkát, mert a maga ősei közül is két püspököt sorolhatott fel: Perlaky Józsefet és nagyatyját, Perlaky Gábort.

Kis János püspök temetésén 1846. febr. 22-én a soproni temetőben ő mondott ismét búcsúbeszédet. És sokan voltak, kik a nagy püspök utódjaként is szívesen üdvözölték volna.

A napirendre került püspökválasztásnál tekintélyes pártja volt Perlakynak is különösen a magyar anyanyelvű gyülekezetekben, a melyek Haubner Mátét szerették németnek mondani. Azon időben még a candidatió is szavazás útján történt. Így püspökjelöltekül Haubner Mátét 89, Wohlmuth Lipótot 77 és Perlaky Dávidot 42 szavazattal választották meg. Ezek mellé még az egyházkerületi felügyelő, a kinek megvolt ez a joga,

Szedenics György várpalotai esperes-lelkészt is jelölte. A választásnál az első szavazáskor Haubner 54, Wohlmuth 47, Perlaky 32, Szedenics 12 szavazatot nyert. A második szavazás Haubner és Wohlmuth között folyt le s az elsőnek győzelmével végződött.

Haubner mint püspök a főjegyzői tisztséget letevén, helyébe ez állásra 1846. okt. 7-én Perlaky Dávidot választotta meg a kerületi gyülés. Ez ellen azonban a tolnai egyházmegye azon alapon tiltakozott, hogy a főjegyzőt nem a kerületi képviselők, hanem gyülekezetek választják. A régi joggyakorlat tényleg ez is volt, de Perlaky személyére nézve kivételt tettek.

Mint esperesnek és kerületi főjegyzőnek kiváló szerepe volt úgy dunántúli, mint egyetemes egyházunk életében is. 1846-ban ő is tagja volt a kezdet nehézségeivel küzdő gyámoldai bizottságnak. S 1851-ben is a fogságban ülő Haubnert e bizottságban Perlaky helyettesíti.

Az egyetemes gyüléseken rendesen jelen volt. A negyvenes években különösen két fontos tárgygyal volt egyházegyetemünknek sok és nehéz dolga : az unióval és a nemzetiségi kérdéssel. Perlaky Kossuth Lajossal, Wimmerrel, Haubnerrel és egyéb hírneves társaival együtt mind a két ügyben élénk részt vesz. Igy 1841-ben bele választották abba a bizottságba, mely az unió kérdésében a refomátus testvéreket megkereste.[1]

1848-ban tagja volt Haubnerrel, Wimmerrel, Karsayval és Pálfyval annak a bizottságnak is, melyet oly czélból küldött ki az egyházegyetem, hogy a nevezetes 1848. évi XX. törvényczikk végrehajtása tárgyában a ministerium-

[1] Haán L. Az egyet. gyülések és egyet. felügyelők. 64. l.

mal állandó érintkezésben álljon. Az ekkor tartott egyetemes gyülésen az erdélyi szászok képviselői is megjelentek.[1]

Esperesi hivatalát az egyházi ügyek iránt való meleg érdeklődéssel és buzgó munkássággal 1857. nov. 7-én bekövetkezett haláláig viselte.

Perlaky a gregariusok soraiból messze kiemelkedő, melegen érző, szabadságszerető protestáns magyar pap volt. A sokszor érdesnek, sőt nyersnek látszó külső alatt nemes, nagy szívet hordozott keblében. Családján, barátain forró szeretettel csüngött. Nemes, nagy czélokért tudott lelkesedni, fáradni és áldozni. Benne is igazi Perlaky vér buzgott. A Perlaky papok utolsó kiváló ivadéka, ki azoknak nagy erényeit és egyes hibáit is örökölte.

Nagy magyar volt ő is, sőt soviniszta, ki a németnek, tótnak sokszor kiméletlen kifakadásokkal hányta szemére, hogy nem magyarosodik. Egyes idevágó nyilatkozatairól sok anekdota maradt fenn.

Perlakynak ezt a sovinizmusát érthetővé teszi az a kor, a melyben élt.

Sramkó Pál, klenóczi tót lelkész például, midőn 1821-ben az általa szerkesztett tótnyelvű bibliai reállexikon kiadását kéri az egyetemes gyüléstől, kérvényében ily kifejezéseket használ:

„Ne szégyeneljétek, kérlek, magatokat a tót nyelv és nemzetiség miatt. Mert többség szerint tót eredetűek vagytok, a többség szerint tót nyelven tisztelitek az Istent. És ne téveszszen meg benneteket az a mai napi magyar szenvedély sem, a melylyel a tótokat megma-

[1] Az 1848. évi ehkerületi jkönyv. Haán L. i. m. 79. lap.

gyarosítani erőlködnek. Mi vagyunk e hazában az örökösök, a magyarok jövevények. A tótok teszik ez országnak a lelkét, a kik nélkül a magyarok semmit sem tudnak, semmit sem érnek.[1]

El lehet gondolni, hogy a Perlakyhoz hasonló tüzes magyarokat mily nagy haragra lobbantotta az ilyen hang.[2]

Haubnerhoz való viszonyát is szépen jellemzi az érdekében való későbbi bátor fellépése. A választás idején vetélytársa volt a nagy püspöknek, a kit ő és barátai eleinte német embernek tartottak s mint ilyent nem akartak a kerület élére állítani. Még ha úgy lett volna is, a mint beszélik, meg lehet bocsátani Perlakynak, hogy a nagy ősök emlékeinek hatása alatt nem idegenkedett volna a püspökségtől. Haubnerrel szemben mellőzést szenvedett. Mégis midőn a szabadságharcz leveretése

[1] Haán L. i. m. 46. l.

[2] Kortársak elbeszélése szerint a tót papoknak, mikor úgy Pesten a gyüléseken megharagitották, inkább tréfásan mint komolyan azt szokta mondani: „Majoránna-polyva és tapló-kereskedésen felül soha se segítsen benneteket az Úr Isten!“

A Bach-korszakban pedig a németek ellen való haragja nem ismert határt. Szem- és fültanú beszélte a már öreg Perlakyról, a következőket. Beziben a parochia tornáczáról nézték a nagy égi háborút. Hirtelenében a villám egészen a közelükben csapott le. Perlaky meg sem ijedt, a flegmáját sem veszítette el, hanem egész szíve szerint fakadt ezekre a szavakra: „Édes jó Istenem, hát már te is a jó magyar embereket kerülgeted! Mennyi e szegény országban a német. Üsd azokat inkább és tudom, Uram, hogy nem lesz elég a mennykőcsapásod.“

Az öreg úrnak ily kemény beszédeiről sokat tudtak anekdotázni idősebb papjaink.

után Haubner ismert pásztorlevele miatt fogságot szenvedett, Perlaky volt ott az elsők között, a kik minden áron kiszabadítani akarták.[1]

A személyeskedéstől ment elfogulatlanságáról tesz bizonyságot, hogy jóllehet baráti és rokoni kötelék fűzte Kossuth Lajoshoz, a kivel az egyetemes gyülések alkalmával sokszor találkozott s a ki vele a rokonságot (Kossuth István után) örömmel tartotta fenn; mégis midőn 1837-ben egy irodalmi dolgozatot adott ki (Tör-

[1] Karsay püspökünk beszélte el az alábbiakat. Néhány kiváló lelkészünk és világi urunk tisztelgett Győrött a püspöki várban gróf Zichy Ferencznél, az akkori német világ hatalmas emberénél Haubner püspök szabadonbocsátását kérve. Köztük van Perlaky Dávid is, sőt koránál fogva a szónoki tisztet is magának vindikálja. A többiek ismervén szókimondó természetét, szerették volna a kurucz öreget hallgatásra bírni; de nem lehetett. Tehát ő beszélt és pedig a maga módja szerint. „Két millió elnyomott protestáns hazafi nevében szólok“ — kezdi beszédét. És nagyobb nyomaték okáért ismételten is mondja a nagy úr előtt: Két millió elnyomott protestáns hazafi nevében szólok.“ És a szenvedett igazságtalanságot oly erősen hangsúlyozta, hogy Zichy haraggal szakítá félbe, azt mondván: „Ha önöknek millióik, nekünk meg ágyúink vannak.“ A küldöttséget azután azzal bocsátá el, hogy ő semmit sem tehet, menjenek Windischgraetzhez. „Egy jó tanácsot azonban adok — mondá végül — válasszanak . . osabb szónokot“.

Elmentek Windischgraetzhez is Budára. Perlaky a leczkét fel sem vette. Mit ád ő a németre! Társainak nagy ijedségére kijelenté, hogy Windischgraetz előtt is ő beszél, mert azt neki senki jobban meg nem mondja. Karsay, Pálfy és a többiek ismerték Perlakyt. Okokkal őt meg nem győzik. Tehát cselhez folyamodtak. Valami ürügygyel elküldték Matkovich István personalishoz, a volt kerületi felügyelőhöz s ez alatt a küldöttség elvégezte dolgát Windischgraetznél. Soha sem bocsátotta meg nekik Perlaky, hogy így rászedték.

téneti adatok költészeti toldalékkal), ezt gróf Széchenyi István tisztelőinek ajánlotta.

Elődeinek példája az irodalmi munkásságra is felbuzdította. Verselt is. A negyvenes években Karsayval és többekkel résztvett abban a versenyben, melyet egy előkelő világi emberünk rendezett s a melynek czélja Luther reformácziói diadalénekének (Erős várunk nekünk az Isten) minél hívebb és sikerültebb lefordítása volt. Ezek a próbafordítások a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok hasábjain jelentek meg. A theologiában éppen úgy, mint kortársai, Kis János, Haubner, a rationalismus hatása alatt állott.

Mint szónok Perlaky is az akkor divatos pathetikus és majdnem bombastikus iránynak hódolt, mely a csengő phrasisokban és a nyelvújítás korában felkapott szavakban találta kedvét. *Edvi Illés Pál* nemesdömölki és *Kiss Sámuel* szilsárkányi lelkész beszédeiben és hirlapi czikkeiben is ez a hang üti meg füleinket. A lelkész irodalmi neve akkor „hitszónok“ volt és a predikácziót a hitszónok nem úgy mondta el, hanem saját szóhasználatuk szerint: „szavalta.“

Jelesebb papjainkat akkor Péczeli József, Kis János és más író papok sikerei után az irodalmi babérok és az akadémiai tagság dicsősége vonzották. Edvi Illés, Székács nyertek is ily koszorúkat. Boldog idők! A lelkipásztori gond akkor még nem volt súlyos teher, mint napjainkban, midőn az egyházi élet hivatalos teendőinek elvégzésére és a hitbuzgóság ápolására egy-egy teljes ember minden erőivel is alig elég.

Majdnem félszázados hű munkásság után életének 71-ik évében tette le Perlaky a pásztorbotot. Három fia

maradt: *Sándor*, budapesti ügyvéd, *Gábor*, ügyvéd és zalamegyei földbirtokos, *Géza*, földbirtokos Pápán. Lelkésznek ő már egy fiát sem nevelte. S így ő benne ezen az ágon kihaltak a Perlaky papok. De halálakor az oldalágból még volt egy ároni házunk.

Irodalmi munkái:

1. Történeti adatok költészeti toldalékkal. Pest, 1837. Történeti és költői szemelvények.

2. Tisztelet oltára. Magyar-Óvár, 1839. Testvérei nevében írt üdvözlő vers 79 éves s ebből a papi pályán már akkor 52 évet töltött édes atyjuk, Perlaky Gábor galsai lelkész tiszteletére.

3. Az 1844. évi dunántúli egyházkerületi névtárban a dunántúli püspökök és kerületi felügyelők rövid életrajza.

4. Erős vár a mi Istenünk. Luther énekének új fordítása a Prot. Egyh. és Isk. Lapokban.

5. Régi és újabb egyházi beszédek, melyeket az 1529. évtől e jelenkorig evang. lelkészi hivatalt viselt Perlakyaknak eredeti kéziratai szerint kiadott P. D. Pest, 1852. A kiadónak magának két beszéde van ebben. Az egyiket a reformáczió háromszázados emlékünnepén mondta 1817-ben, a másikat pedig Kis János püspök 25 éves püspökségének jubileumán.

c) *II. Perlaky István, dabronyi lelkész (1802—1863).*

Az utolsó, ki ez ősi ároni családból evang. egyházunkban papi hivatalt viselt. Ő is a jeles Perlaky Gábor püspöknek volt az unokája s az előbbi Perlaky esperesnek unokaöcscse. Atyja, a püspöknek harmadik

fia, világi pályát választott, de ő, a fiú visszatért őseinek nyomdokába.

1802-ben márcz. 19-én Nemes-Dömölkön született Perlaky János földbirtokos és Gömörey Zsuzsanna szülőktől. Sopronban 9 évig tanult. Seybold Pál, Odor István és Raics Péter voltak a tanárai. A theologiai tárgyakat ez utóbbinak előadásain hallgatta. A nagyalásonyi Buthy családnál meglevő bizonyítványai szerint minden tantárgyból kitünő volt az osztályzata. Testvéröcscse, János, királyi kuriai tanácselnökségig emelkedett a világi pályán. Ő megelégedett a szerény lelkészi állással.

Mint nevelő Seybold György kőszegi polgárnak és utóbb Berzsenyi Istvánnak forgolódott a házában. Segédlelkészszé 1823. július 30-án avatta fel Kis János püspök Hrabovszky István kemenesalji esperes mellé szülőföldjére, Nemes-Dömölkre.

1828-ban okt. 5-én rendes lelkészül Dabrony hivta meg, ez az ősi gyülekezet, melynek temploma már a linczi békekötés után ott szerepel az 1647. évi országgyűlés által visszaadott és a törvényben névszerint felsorolt 90 templom között. Itt élt és munkálkodott Perlaky István teljes 35 éven át 1863 okt. 5-én bekövetkezett haláláig. Az esperességet mint jegyző szolgálta.

Lelkiismeretes, hű munkás volt. Csendes, szelid természetű, a ki a külsőre keveset adott, feltünni nem akart és magasabb szerepkörre, mozgalmasabb életre nem vágyott. Ennyiben tehát nem ütött nagyatyjára és nem volt igazi Perlaky. Ismerősei és hivatali utódjának közlése szerint, mint pap oly buzgó és szorgalmas volt, hogy már vasárnap délután megcsinálta jövő vasárnapi beszédjének dispositióját és egész héten arról elmélkedett, azt csi-

szolta. Mint előadó szónok csak középszerű volt, de igen szépen és szívrehatóan tudott imádkozni. Mint ember puritán jellemű, vendégszerető. E mellett takarékos, némely dolgokban, például ruhákban, szinte túlságosan is. Családi vagyonát okos gondoskodással és takarékossággal jelentékenyen meg is gyarapította, úgy hogy híveinek anyagiakban is segítségére lehetett.

Korán alapított már családi életet is. *Mecséry Sarolttát,* egy elszegényedett úri család sarjadékát vette nőül Sopronból, a ki egész haláláig nehézkes kiejtéssel törte a magyar nyelvet. Benső szeretettel s békés egyetértéssel ragaszkodtak egymáshoz. Példás családi életet éltek. A nő túlélte férjét s mint tiszteletreméltó özvegy matrona a hatvanas évek végén Nagy-Szőlősben halt meg, a hol szép háza és földbirtoka volt.

Élő gyermeket nem hagytak maguk után. István nevű fiuk, egyetlen reményük és büszkeségük, 1849-ben 18 éves korában halt meg.

Ily szomorú magtalansággal oszlott fel az utolsó Perlaky papi ház. Azóta eltünt névtárainkból a Perlaky papok neve. Legalább nekünk, ágostai hitv. evangelikusoknak nincs többé papunk e néven.

VI. A Perlaky papok összefoglaló jellemzése.

III. Perlaky Dávid esperes, az utolsó nagy papunk e családból, három fia közül egyiket sem adta a papi pályára. És így a ki oly sokat adott a családi traditióra, a ki féltve őrizte papi őseinek prédikáczió-gyűjteményét,

sőt ezeket nyomtatásban, saját költségén napvilágra is bocsátotta: éppen abban halt ki a nevezetes ároni ház.

Hallottam olyan beszédet, hogy a püspökválasztásnál szenvedett mellőztetés vette el Perlaky kedvét a papi pályától. Ez valótlan, légből kapott hiresztelés, melyet az utolsó nagy Perlaky nem érdemelt meg.

1846-ban, mikor Haubner mellett püspökségre jelölték, fiai oly korban voltak, hogy azok pályaválasztása már megtörtént s ez irányban a mellőztetés az apára már nem is lehetett hatással.

Az evang. Perlaky papok kihalta mélyen fájt az ő lelkének is. Jellemző erre nézve a prédikáczió-gyűjteményhez írt előszó, melyben ezeket mondja Sándor, Gábor és Géza fiainak, a kiknek a könyvecskét ajánlotta is:

„Kedves fiaim! Három századokat túlhaladó hosszú idők, tudniillik a reformatiónak hazánkbani kezdete óta egész a jelenkorig szakadatlanul mindig voltak a Perlaky családból protestáns lelkészek. Hogy ezen hivatalnak viselésére vallási buzgóságon kívül fény, kincs s méltóság utáni vágy őket nem ösztönözhette, azt könnyen átlátják azok, a kik az evangyéliumi egyháznak sorsát s viszontagságait ismerik.

„Most, úgy látszik, családunk más utat tűzött ki magának. Nem azért, mintha őseinek vallásos buzgósága kebelét nem melegítené, hanem hogy más pályán is megmutathassa: Isten, haza s nemzet iránti szeretetét.

„Kilenczvenkettődik életévét számláló nagyatyjátok hatvanhárom esztendőkön lelkészkedvén, mint nyugalomra lépett várja az örök nyugalomba szólíttatását, a hová nekem is, hatvanhat éves embernek az út ki van

mérve. És így, ha most dabronyi hitszónok Perlaky István unokabátyátok is egykor bevégzi pályáját, a magyarhoni evang. papság sorában nem fog Perlaky állani. Mi noha valószínüleg így leend, azt mégis hiszem, hogy ti és utódaitok a reformatió zászlója alatt küzdött elődeiteket tisztelő s háladatos emlékezetben tartani meg nem szüntök."

A ki így beszél fiaihoz, annak szívében nem aludott ki az Úr háza iránt való szeretetnek szent tüze; arról nem lehet feltételezni, hogy sértett hiuságból, vagy bármiféle önző érdekből tartotta volna vissza fiait a lelkészi pályától.

Itt a fiaknak egyéni hajlama volt a döntő. Az ősz apának szavaiból kiérzik, mennyire sajnálja, hogy fiaiból papot többé nem nevelhetett. De bele kell törődnie. Egyházunk így sem vesztette el őket, méltók maradtak a Perlaky névhez. Mind a három fiú a világi pályán is nagy buzgalommal szolgálta egyházi ügyeinket.

Tizennégy nemzedéken át ugyanennyi papi családot soroltunk fel ebből az ősi nemes ároni házból. A XVI. századtól, a reformáczió hajnalától kezdve egészen a XIX. század második feléig négy saeculumon át mindig kiváló egyéniségek képviselték ezt a családot egyházunk történetében. Ott találják őket egyházunk őrállói között már a reformácziónak első küzdelmei, ott a linczi békekötés, az eperjesi vértörvényszék, a kurucz háborúk, Mária Terézia sorvasztó évtizedei, II. Józsefnek életre keltő reformjai, a pesti zsinat, a szabádságharcz és a Bach-korszak. Működésük nemcsak szülőföldjükre, Dunántúlra terjedt ki, hanem hazánk felső részén, Liptó-, Gömör- és Sárosmegyében is ott találjuk egyes munkás tagjait.

Végig tekintve e tiszteletreméltó sorozaton, felötlő módon tünnek szemeinkbe a családnak éles jellemvonásai. Valamennyiben forrón ég az Úr háza iránt való szeretet, az *evangelikus papi hitbuzgóság* tüze. Ez elfojthatatlan égi lángként csap át az apáról a fiúra. S ha a fiú valamiképen hamu alatt rejtette volna a szent tüzet, az unokából fokozott erővel tör elő. Ha a fiú procul negotiis az apai földet művelteté, vagy mint jogtudós Themis csarnokaiban forgolódott, az unoka leküzdhetlen vágygyal ismét felölté a palástot s odaállott az Úr oltára mellé és a szószékre, hogy szóljon a néphez.

I. Perlaky Gábor püspöknek egyik fia, János földbirtokos lesz Nemes-Dömölkön, de ettől való unokája, István már ismét lelkész Dabronyban, míg öcscse a kuria elnöke Budán.

Egy másik szembetünő jellemvonásuk a sokszor sovinismusba is átcsapó *hazaszeretet*, mely e hazának földjén más szót, más népet tűrni nem akar, mint a magyart. Jól megtanulják a Perlaky papok a zsidót, görögöt, latint; de a németet, tótot hallani sem akarják. Jó Schmal történetirónk már a XVII. században élt I. Perlaky Dávidra rá süti a scytha mórest, Perlaky József püspököt pedig a XVIII. században saját tapasztalatai alapján vádolja meg türelmetlen magyarsággal. És újabban a Bach-korszakban is III. Perlaky Dávid esperes haragszik a tótra és az ég villámait kéri a németre. És ilyen tüzes, türelmetlen magyarok voltak a Perlakyak később is mind e mai napig.

Nagy hazafiságuk mellett *hű ápolói a családi traditiónak* is. Minden lépten-nyomon előtünik élettörténetükben az ősei iránt való ragaszkodó hűség és kegyelet. Nemes-

ségükre büszkék, de mégis a népet szolgálják és nem feledik: noblesse oblige. Őseiket mindenek előtt erényeikben követik, de minden külső tárgy is becses nekik, mely azokra emlékeztet.

Őseik írott emlékeit, öröm- és gyásznapokra írt emlékverseiket a rájok vonatkozó élő szóbeli hagyományt, akár csipős anekdotákat is, arczképeiket, emléktárgyaikat nagy pietással őrzik és adják át apáról fiúra.

Perlaky Géza pápai földbirtokos féltett kincsekként rejtegeti házában a Perlaky papoknak olajfestményű arczképeit. Perlaky Elek, a nemrég elhunyt kir. tanácsos nagy kegyelettel tartogatta az 1786. elhalt Perlaky Gábor püspöknek ezüstgombos (mondjuk: főpásztori) botját és a templomokat építgető másoknak mindenét odaadó II. Perlaky Gábor galsai papnak ezüstkanalát, mely mint egyetlen emlék maradt meg az elfogyott családi vagyonból.

Ritka szép mértékben volt meg köztük mindig a családi összetartás. A szülők példás, egyetértő házasságban élnek. A rokonok segítik, gyámolítják egymást. Az árvát felnevelik, kitaníttatják. Perlaky Gábor püspököt ellenfelei nepotismussal is vádolták. A mennyire alaptalan ez a vád, mégis annyira jellemző.

A bemutatott életrajzsorozat továbbá arról is tanuskodik, hogy a Perlakyakban *kiváló tehetségek megfelelő nemes ambitióval* párosultak. Eleitől fogva kiváló helyeken őrállói az evangelikus Sionnak. Majdnem mindannyian vezető szerepre emelkednek. Kettő volt közülök püspök, püspökjelölt több is; több esperest és jeles paedagogust is találunk soraikban.

Egyaránt megállják helyüket úgy a gyakorlati téren

agilis alkotó és kormányzó tehetségeikkel, a mint másfelől az elméleti téren is kitünnek mélyebb tudományosságukkal. Sok közöttük a kiváló szónok s többen mint poéták tüntetik ki magukat. Nyomtatásban kiadott irodalmi művekkel is nem csekély emléket emeltek maguknak. Írtak gyakorlati lelkészeti műveket: agendát, imádságos könyvet, kátét, egyházi éneket, egyházi beszédeket, úgyszintén paedagogiai és szépirodalmi dolgozatokat.

A mindennapiság szürke homályában nem engedték nevüket elenyészni. Voltak eszményeik, volt magasbra törő szenvedélyük. Egyházunk, hazánk és egész magyar művelődésünk történetében jelentékeny helyet vívtak ki maguknak.

Jellemzi őket végül *az erély és szókimondó nyiltság*, a magyar természetnek ez a faji sajátsága, mely néha szinte kiméletlenekké is tette őket. De ilyen esetekben is mindig valamely szent harag és nemesebb szenvedély menti tetteiket.

Ilyenek voltak a Perlaky papok.

VII. A nemlelkész Perlakyak.

Mulasztást követnénk el és hálátlanok volnánk, ha a fentebbi díszes sorozat mellől elhagynók azokat a Perlakyakat, a kik bár hivataluk szerint nem voltak lelkészek, de a kikben az evangéliomi egyetemes papság eszméje mégis a legszebben öltöt testet, úgy hogy méltán mondhatjuk őket világi papjainknak. Ők mint ilyenek is oszlopai és díszei voltak evangelikus egyházunknak.

A nemlelkész Perlakyak sem feledték származásukat

és családi traditiójukat soha. Papi és egyházi körök felé mindig meleg szeretettel vonzódtak. Nemességüket egyházi téren is, előkelő állásokban, a hova őket a közbizalom szólította, fényesen bebizonyították.

A Perlakyak négyszázados ároni háza házasság, rokonság révén sok előkelő családdal jutott szoros összeköttetésbe s a maga családi szellemét ezekbe is átplántálta. Így házasodtak össze a Hunnius, Bencsik, Józsa, Matkovich, Ács, leveldi Kozma, Simonyi, Kossuth, Döbrentey, Takács, Edvi Illés, Mecséry, Doktorics, Szakonyi, Hrabovszky, Tompos, László, Dorner, Kubinyi, Hanzély, Tarczy, mesterházi Pattay, Szentiványi, Ostffy, gróf Laszberg, Borsiczky, Kenessey, Mészöly, Boross és Borsos családokkal.

II. Perlaky Dávid kemenesalji esperes († 1802) *Simonyi János* kir. hadseregbeli főhadnagygyal volt sógorságban, kinek nővérét birta nőül. A soproni lelkes ifjúság által megénekelt egyetlen, szép leányukat, Perlaky Juditot *Kossuth István* vette nőül. Az özvegy, Simonyi Zsuzsanna, férje halála után másodszor is férjhez ment és pedig Döbrentey Lajos uraiújfalui lelkészhez. E házasságból született *Döbrentey Gábor*, a Magyar Tudományos Akadémi első titkára.

Világi papjaink sorában igazán feledhetlen emlékű, kimagasló alak volt

Perlaky Dániel (1801—1882),

győri vagyonos posztókereskedő, a győri tekintélyes gyülekezetnek évek hosszú során át lankadatlan buzgalmú, áldozatkész felügyelője.

II. Perlaky Gábornak, az építő vándorpapnak a fia,

III. Perlaky Dávidnak a bezi esperes-lelkésznek testvéröcscse. Nagyatyja, I. Perlaky Gábor püspök s többi ősei egyenes ágon negyediziglen mind lelkészek voltak. Csak természetes, hogy ő is örökségképen vette atyáitól az egyház szeretetét.

A győri egyházközségnek újabbkori szellemi és anyagi felvirágzásában ennek a felügyelőjének kiváló része van. Két oly kiváló lelkész és püspök mellett szolgálta gyülekezetét, mint a milyen Haubner Máté és Karsay Sándor volt. Akár az iskola, akár a templom hívta a tettek mezejére, ő mindenkor legelől járt Isten országának munkásai között. Nem csak idejét, munkaerejét szentelte gyülekezetének, hanem jelentékeny pénzáldozatokat is hozott egyházi közczélokra. A jókedvű adakozók sorában is ő áll ott legelől mindenütt.

A győri egyházközség csak hálás és kegyeletes kötelességet teljesített, midőn ezen nagyérdemű felügyelőjének arczképét megfestetvén, azt tiszteletből és buzdító például az utódok számára díszes tanácstermében helyezte el. S bizonyára az apa iránt való kegyeletnek is része volt abban, hogy gyermekei közül az egyiket, Perlaky Gizellát a győriek első tanítónőjüknek, a másikat, Perlaky Eleket pedig zsinati követüknek s majd felügyelőjüknek választották.

Perlaky Dánielt az egyházi ügyek gyülekezete körén túl is mindenkor melegen érdekelték. Áldozatkészségét szélesebb körben is ismerték. Ennek egy szép és jellemző példája maradt emlékezetben. Nem csak jó szívét, hanem egyszersmind életrevaló, gyakorlatias gondolkodását mutatja az a nemes tette, hogy a győri egyházmegyében a legjobb és legszegényebb tanítónak évenként

egy-egy öltözetre való jó posztót adott ajándékul. Akkor ez volt a Zsedényi-díj. Egyik-másik theologus ifjúnak is ő könnyítette a külföldi egyetemekre való kimenetelét.

Áldozatkészsége a közügyekben annyira nem ismert határt, hogy anyagi romlásának is ez lett az okozója. Egyik unokájának szájából hallottam: Az én öregapám világos bizonysága annak, hogy a magyar ember gyárosnak, kereskedőnek nem való. A szabadságharcz idején virágzó üzlete volt. Más üzletemberek háborús világban ügyes spekulácziókkal meggazdagodnak. Az én nagyatyám ingyen és hitelbe adta a posztót a honvédeknek és elvesztette a vagyonát.

Az ilyen apához méltó fiú volt a legközelebb elhúnyt

Perlaky Elek (1840—1904),

királyi tanácsos, atyjának a győri felügyelőségben is utóda. Közhasznú egyházi munkássága itt folyt le szemeink előtt, bővebb ismertetésre alig szorul. Az „Evangelikus Egyház és Iskola“ czimű egyházi lapunkban közölt s hozzá közelálló szerzőtől származó szép és hű életrajzát felhasználva mondjuk el mégis a következőket.

Győrött 1840-ben született. Középiskoláit Győrött, Felső-Lövőn és Sopronban végezte. Majd a jogot és gazdaságot tanulmányozta. Több éven át mint követségi titkár működött Londonban gróf Károlyi Alajos nagykövet mellett. Nem csak Angliát, hanem Amerikát is beutazta és gazdag tapasztalatokkal megrakodva tért vissza hazájába.

Itthon országgyűlési képviselő is volt s gazdasági kiváló szakismereteit a kormány is nagyra becsülte. Világi téren is sok kitüntetés érte. A királyi tanácsosságon kívül az olasz királyi koronarenddel és a franczia becsület-

renddel is kitüntették. De oly szerény volt, hogy ez utóbbi rendjeleiről bizalmas barátai sem bírtak tudomással.

Közelebbről itt egyházi munkássága érdekel bennünket, a melylyel az ároni ház igazi, méltó tagjának bizonyult. Lelkészi elnöktársa, a ki őt legjobban ismerte, nem is felügyelőnek, hanem „a mi világi papunknak“ szokta rendesen nevezni.

Hogy a családi körből örökségképen magával hozott evangéliomi hitbuzgóság és mély vallásosság benne oly kiváló mértékben volt meg, abban része van Angliában szerzett tapasztalatainak is, hol bő alkalma volt megismerni a felsőbb társadalmi osztályokat is átható és csodálatos áldozatkészségben megnyilatkozó angol protestáns egyháziasságot. A tettetés nélkül való vallásosság éltető eleme, jellemének igazi alapvonása volt. Midőn egyházi ügyekben járt-kelt, fáradott, mikor gyüléseinken ünnepi alkalmakkor beszédet mondott, mintha csak a régi Perlaky püspökök feltámadt szelleme szólalt volna meg ajkairól.

Vallásos érzületét ő maga jellemezte igen szépen felügyelői beköszöntő beszédében.

„A zsinati törvények is — úgymond — az egyházközségi felügyelő minősítésének meghatározásánál mint főfeltételt kiemelik: a vallásosságot. Tartozom tehát s ezt óhajtom is e helyről minél nyilvánosabban hangsúlyozni, tanubizonyságot tenni arról, hogy én változatos, dagályban és apályban gazdag életpályám hullámzatai között mindenkor — Istennek legyen hála — megőríztem lelkem ama benső, soha nem csüggedő vallásosságát, melynek csirái e gyülekezet aegise alatt lettek gyermeki szívembe beoltva. Lelkem egész melegével csüngök ág.

hitv. evang. egyházamon s a protestáns eszmén, melyből az új kor napja született meg, mely fényével és melegével eloszlatva a középkor durva ködét, az embert eszméletre, érzésre és öntudatra ébresztette s az akarat szabadságának égi missionáriusa volt.

„Igen, hiszem és vallom, hogy a reformatio nagy műve az emberiség egy újabb megváltása volt a világi és az egyházi zsarnokság alól. Az törte össze a lélekre és a gondolatszabadságra az önkény által vert és a megfélemlített és elnyomott szolgalelkűség által oly soká gyáván eltűrt rabbilincseket. És a felszabadított lelket teremtőjével, a szeretet Istenével az hozta ismét közvetlen összeköttetésbe. Ezért úgy tekintem, úgy őrzöm azt keblemben, mint az isteni kegyelem újabb megnyilatkozását".*

És a ki a hitről, a reformáczióról így tett vallást, mennyire ismerte és méltányolta az a lelkészi hivatást is! Gyülekezetének legutóbbi lelkésziktató ünnepélyén mondotta ide vonatkozólag:

„A tudományos osztály között a vallás iránti közönyt és a munkás nép egy részében az erkölcsök teljes megromlottságát, ezeket a romboló betegségeket hivatalos és társadalmi úton orvosolni, bevinni az igét az úri szalonokba, mint szintén a bűn dohos oduiba, egyrészt szeretetre tanítani az elbizakodott önzést, másrészt erőt adni a gyengéknek, vigaszt a szenvedőknek, reményt a csüggedőknek és hitet a hitetleneknek, ez a feladat méltán hevítheti a legmagasabbra törő nemes keblet is, de szakadatlan és önfeláldozással határos munkát igényel".

És az ilyen papi munkához mint felügyelő ő is min-

* Perlaky Elek székfoglaló beszéde. Győr, 1895. 13. l.

denkor nagy készséggel nyujtott segitő kezet. Hivatalát nem csak dísznek tekintette, hanem terheit is hordozta. Kilencz évi győri felügyelőségét kiváló alkotásokkal tette emlékezetessé. Az ő idejében a gyülekezet jelentékeny földbirtokot vásárolt, bérpalotát épitett, egyházi épületeit átalakította, nehéz küzdelmek után meghonosította a kötelező adózást stb.

Fáradhatatlan volt az egyházi munkásságban. Jóllehet Budapesten lakott, de azért a gyüléseken és ünnepélyes istentiszteleteken mindig jelen volt. Megnyitó alkalmi beszédei mindenkor magas színvonalon állottak s erős egyházias érzéstől voltak áthatva. Példája megszégyenitő volt azokra, a kik közönyösen viselkedtek az egyházi ügyek iránt s az e téren várakozó feladatokat meg nem értették vagy kicsinyelték.

A győri gyülekezet csak önmagához méltóan cselekedett, midőn tanácsterme számára Perlaky Elek arczképét is közgyűlési egyhangú határozattal megfestette. De gyülekezete körén túl is hiven szolgálta egyházát. Mint a dunántúli kerület képviselője a Baldácsy-bizottságban igen hasznos munkát végzett. Az ő gazdasági szakismereteinek nagy része van abban, hogy ezen alapítványi birtokok jövedelme az utóbbi időben oly szépen emelkedett. Ő többször beutazta a birtokokat és személyes tapasztalatai alapján tett javaslatokat a bizottságban.

Háznagya, gazdája és egyik legmunkásabb tagja volt az 1891—1894. évi budapesti zsinatnak is. Gyakori felszólalásai alapos jogi és közgazdasági ismeretekről s forró egyházszeretetről tanuskodnak. A különleges történeti fejlődésre hivatkozva hevesen küzdött a szab. kir. városi gyülekezetek régi kiváltságai mellett. De lesza-

vaztatván meghajolt a törvény előtt s felügyelői székfoglalójában ő maga buzdítá gyülekezetét az új rendhez való alkalmazkodásra.

Az egyház beléletére nézve is voltak reformeszméi. Így például az istentisztelet külső díszére nagy gondot kivánt fordítani, mert úgy tartá, hogy ez is a vallásosság emelésére szolgál.

Szép és igaz mondása az is: „Ne feledjük, uraim, hogy az evang. egyházi szertartásnak legfőbb dísze az, ha abban a hivek minél nagyobb számban és áhítattal részt vesznek". (Székfoglaló 15. l.).

Halála nagy vesztesége egyházunknak. Olyan őrállója volt evang. Sionunknak, a milyenek már, sajnos, igen kevesen vannak. Önzetlenül, igaz szívvel és teljes erővel szolgálta egyházát. A lágy melegséget ő megvetette. A ki velem nincsen, ellenem van — mondá ő is az Üdvözítővel.

Mint ember is ritka kedves modorú, áldott lelkű, nemes fenkölt gondolkozású férfiú volt. Családi traditióit nagyra becsülte, rokonait gyengéden szerette. Ő a Perlakyak ősi szép erényeit széleskörű modern műveltséggel egyesítette magában.

És Perlaky Dánielnek, az egykori győri felügyelőnek egyházias buzgalmát többi gyermekei is örökölték. Nagyműveltségű leánya, *Perlaky Gizella*, Eleknek nővére, hosszabb ideig a győri evang. leányiskolában mint tanítónő működött fényes sikerrel. Ez állását elhagyva pedig Mihályiban, Sopronmegyében az evang. nőegylet élére állott mint lelkes elnöknő.

A másik nőtestvér *Perlaky Jolán*, az evang. egyházunk történetében oly emlékezetes és nagyérdemű

Ostffy-nemzetség egyik tagjának, *Ostffy István*, mihályi földbirtokosnak lőn a neje. Hogy az ő családjukban is milyen a vallásos szellem, arra szép bizonyságunk van. Gyümölcséről ismerjük meg a fát.

Innen a sasszárny-czímeres Ostffy-házból kelt szárnyra az ifjú sas, *Ostffy Lajos* dr. ifjabb világi urainknak egyik kiváló dísze. Magas műveltségű, szerény és kedves modorú férfiú, ki az ősi Ostffy-aszszonyfai urodalom gondjai mellett a közügyektől sem zárkózik el, hanem megyei tisztséget vállalt.

Hogy az apái által nagyrabecsült evangelikus Sion iránt, mint méltó sarj, ő is mily érzülettel viseltelik, azt megmutatta azzal, hogy mint ifjú ember és kezdő gazda a farádi evang. gyülekezet és a soproni evang. lyceum számára tekintélyes alapítványokat tett. Nem akarom szerénységét sérteni, de történetírói czélomhoz képest, hogy az apák és anyák szellemének legmesszebbre való kihatását bizonyítsam, hivatkoznom kellett e tényekre.

Az ily kezdethez bizonyára méltó lesz a folytatás. Ma már Ostffy Lajos dr. egyházkerületünkben oly fontos helyen, mint a milyen a népiskolai bizottság, a világi elnök tisztét tölti be. És örül a lelkünk, hogy hosszabb szünet után egyházi jeleseink között az ősi Ostffy nevet ismét ott üdvözölhetjük.

És a Perlaky-ház egyéb ágaiból is kiváló oszlopai voltak egyházunknak. Perlaky Dávid bezi esperes-lelkésznek fia,

Perlaky Gábor, (1815—1888),

ügyvéd s halimbai földbirtokos több éven át a zalai egyházmegyének volt erélyes és tevékeny felügyelője.

Mikor Haubner Máté püspökünk fogságából kiszabadult, de hivatalát még nem foglalhatta el és csak királyi biztos jelenlétében lehetett kerületi gyűlést tartani: Perlaky Gábor zalai felügyelő kezdte beszédét ezekkel a kemény szavakkal:

„Valaki van itt, a kinek nem kellene itt lennie; más valaki meg nincs itt, a kinek itt volna a helye".

A kormányképviselő nem különben döbbent meg, mint a többi jelenlevők. Mindenki kérdő szemekkel nézett a szónok felé: vajjon mi lészen ezekből? Mert mindenki tudta, hogy kiket ért a szavai alatt.

Méltó testvére és az esperesnek méltó fia

Perlaky Géza, (szül. 1828.)

földbirtokos is, a pápai evang. gyülekezetnek régi buzgó presbytere és gyámintézeti elnöke, a zalai esperességnek (1854—1864) volt világi jegyzője.

Nem csak gyülekezeti közügyekben találjuk ott gyüléseinken meleg érdeklődésével és buzgó áldozatkészségével, nem csak a vallásos estéknek szorgalmas látogatója, hanem az Úr templomát is vasárnaponkint igaz áhítattal keresi fel. Ezzel jó példát mutat a gyülekezetben. Gyurátz Ferencz püspökünk, mint pápai lelkész, egyik leghívebb munkatársát bírta benne mindig.

Ő is azok közül a Perlakyak közül való, a kikben az atyák szelleme él, a kiknek a vallásosság igazi életszükség. Szívét az Úr háza iránt való forró szeretet tölti el. Erre vall családi élete is. Első neje református collegiumi tanárnak, a nagy Tarczy Lajosnak volt leánya. És saját leányait is az egyiket lelkésznek, a másikat református főgymnasiumi tanárnak adta feleségül.

Nálunk ág. hitv. evangelikusoknál a Perlaky lelkészek kihaltak, de élnek még a Perlaky nemzetségből való buzgó világi papjaink. A testvér református egyháznak, mint fentebb jeleztem, van még ma is Perlaky nevű lelkésze. Tehát vannak még és lesznek még protestáns papjaink a Perlakyak ároni házából. A vér nem válik vizzé.

Fiágon nálunk a hatvanas évek végén magva szakadt a lelkész Perlakyak családfájának. De íme vissza nem fojtható erővel leányágról a testvér református egyházban sarjadt fel azóta egy nemes ág: *Kenessey Béla*, az erdélyi ev. ref. theologiai fakultás nagyérdemű igazgatója Kolozsvárt.

A győri evang. felügyelőnek, Perlaky Dánielnek leányát, *Perlaky Idát*, a református *Kenessey Albert*, hajóskapitány veszi nőül. És íme fiúkat, Kenessey Bélát, II. Perlaky Gábornak, az építő vándorpapnak dédunokáját e világ folyásának háborgó vízeiről az öröklött hajlam, a titkos szent tűz visszavonja a szent theologiához, az Úr oltárához!

Ott forgolódik ő Kolozsvárott a szent csarnokokban, ama kiváló őrállóhelyen. Paedagogus, tudós, pap és kiváló szónok egy személyben. Innen messze földről szakadt oda. S rövid idő alatt ő a jövevény, fiatal és új ember annyira megnyerte az erdélyiek bizalmát és elismerő tiszteletét, hogy egy igen tekintélyes párt Szász Domonkos utódjául a püspöki székre is őt jelölte. Jelenleg kerületi főjegyző. Az egyetemes konventnek is egyik legmunkásabb tagja. Érdemeinek részletezésével nem akarom szerénységét bántani. Csak mint a Perlaky törzsfának nemes utóhajtására kellett reá mutatnom.

*

Íme majd négy évszázad repült el a reformáczió óta s a Perlakyak ároni házából még mai nap is több kitünősége van protestáns Sionunknak úgy egyházi, mint világi téren.

Talán nem volt meddő munka ez a történeti visszatekintés. Mutatja ez a magyar protestáns evangeliomi szellemnek századokkal daczoló ősi erejét. S mennél ritkábbak ma már az ilyen példák, annál inkább kötelességünk a kevesekre intő és buzdító szóval reá mutatnunk. Örömünk, bizodalmunk és büszkeségünk nekünk az ilyenek.

Az Úr áldja meg és virágoztassa az ősi ároni házat továbbra is — ad multos annos!